

*Wstępna wersja Programu
Praktyk Pedagogicznych*

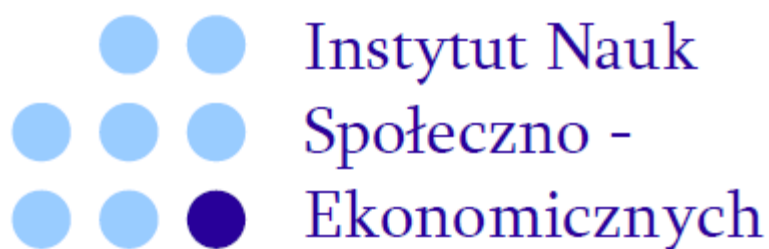

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wstępna wersja Programu Praktyk Pedagogicznych

opracowana w ramach projektu: „Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli”

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wstępna wersja Programu Praktyk Pedagogicznych opracowana przez:

Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. nr 4a, 90-248 Łódź

tel. (42) 633 17 19

fax. (42) 209 36 85

Wstępną wersję Programu Praktyk Pedagogicznych opracował zespół w składzie:

Ewa Organiściak

Katarzyna Skierska-Pięta

Joanna Stopolska

dr Michał Mackiewicz

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp.....	4
1. Praktyki pedagogiczne	5
1.1 Cele praktyk pedagogicznych	5
1.2 Organizacja i miejsce praktyk.....	7
1.3 Zadania i obowiązki praktykanta	7
1.4 Zadania nauczyciela-opiekuna.....	9
1.5 Zadania i obowiązki kierownika praktyk.....	11
1.6 Zadania dyrektora jednostki, w której student odbywa praktyki	11
1.7 Kryteria oceny praktykanta.....	12
1.8 Przewidywane kompetencje.....	16
2. Cele specjalistycznej praktyki pedagogicznej dla studentów wychowania fizycznego.....	17
3. Rola wychowania fizycznego.....	23
4. Niechęć, lęki i obawy uczniów związane z lekcjami wychowania fizycznego w szkole i próby przeciwdziałania temu zjawisku	25
5. Nauczyciel wychowania fizycznego jako istotne ogniwo procesu edukacyjnego: właściwy proces kształcenia przyszłych pedagogów oraz cechy nauczyciela WF.....	28
6. Konieczność indywidualizacji pracy z uczniem na lekcjach wychowania fizycznego.....	33
6.1 Praca z uczniem zdolnym	34
6.2 Praca z uczniem słabym.....	35
6.3 Praca z uczniem z nadwagą i otyłością.....	37
6.4 Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu wzroku	40
6.5 Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu słuchu.....	43
6.6 Praca z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim	44
6.7 Praca z dziewczętami	47
7. Przedmiotowy system oceniania	49
8. Konieczność wdrożenia studentów do tworzenia autorskich programów nauczania wychowania fizycznego	53
Zakończenie	55
Bibliografia.....	57
Źródła internetowe	68

Wstęp

Wychowanie fizyczne, choć jest przedmiotem obowiązkowym w edukacji szkolnej nadal jest niedoceniane, a co gorsza nie lubiane i ignorowane przez uczniów. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, m. in. uboga baza, jeśli idzie o sprzęt sportowy w szkołach, niski poziom wykształcenia nauczycieli, którzy okazują się być zupełnie nieprzygotowani do swojego zawodu. Oczywiście wydaje się być to, że wychowanie fizyczne, podobnie zresztą jak plastyka czy muzyka, nigdy nie uzyska miana hegemonu, pośród przedmiotów nauczanych w szkole, jednak zrobić należy wszystko, aby było traktowane na równi z pozostałymi przedmiotami.

Cele, jakie rysują przed sobą autorzy niniejszego programu praktyk koncentruje się właśnie wokół problemów związanych z nauczaniem wychowania fizycznego w szkołach, jak i przygotowaniem do zawodu przyszłych nauczycieli tego przedmiotu ze szczególnym uwzględnieniem:

- celów praktyk pedagogicznych i praktyki specjalistycznej;
- zadań i obowiązków: praktykanta, nauczyciela-opiekuna, kierownika praktyk;
- kryteriów oceny praktykanta;
- przewidywanych kompetencji;
- wymiaru czasowego specjalistycznej praktyki pedagogicznej;
- nowej podstawy programowej;
- roli wychowania fizycznego;
- zagadnienia lęku i niechęci uczniów względem wychowania fizycznego oraz sposobów przeciwdziałania temu zjawisku;
- konieczności indywidualizacji pracy z uczniem na lekcjach wychowania fizycznego;
- kwestii masowo narastającej liczby zwolnień lekarskich zajęć wychowania fizycznego;
- konieczności wdrażania studentów do tworzenia autorskich programów nauczania.

1. Praktyki pedagogiczne

1.1 Cele praktyk pedagogicznych

Konieczność odbywania praktyk pedagogicznych znajduje swoje potwierdzenie i uzasadnienie w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli* (Dz. U. Nr 207, poz. 2110)¹. Autorzy powyższego dokumentu wskazują, iż praktyki pedagogiczne odbywane przez studenta, nie tylko ograniczają się do konkretnych celów, ale również pozwalają na sprawdzenie szeroko pojętych umiejętności dydaktycznych i wychowawczych przyszłego nauczyciela.

Zgodnie z tym, co zostało zawarte w podstawie prawnej, praktyki pedagogiczne uznaje się za nieodzowną część procesu dydaktycznego. Z faktu nieodzowności wynika obligatoryjność praktyk – musi odbyć je każdy student planujący związać swoje życie zawodowe z nauczaniem młodzieży. Nadto konieczność odbywania praktyk pedagogicznych jest niejako pochodną potrzeby przygotowania nauczycieli o wysokich kwalifikacjach nauczycieli, którzy będą potrafili nie tylko przekazać uczniom wiedzę, a następnie ją wyegzekwować, ale również staną się swego rodzaju mentorami wskazującymi młodzieży właściwy system wartości. Stwierdzić zatem należy, że za główny i nadrzędny cel praktyk pedagogicznych uznaje się przygotowanie studentów do podjęcia pracy w różnych typach szkół, poprzez zdobycie umiejętności zawodowych połączone z wykształceniem odpowiedzialności za samorozwój oraz przestrzeganie zasad etyki zawodowej. Tak zdefiniowane cele praktyk podzielić można na ogólne i szczegółowe.

Ogólne:

- zaznajomienie się przez studenta z zasadami organizacji i funkcjonowania rozmaitych placówek oświatowych, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które w przyszłości będą mogły zaoferować mu zatrudnienie;
- doskonalenie umiejętności związanych z obserwacją zajęć i jej dokumentowaniem;
- rozwijanie umiejętności systematycznego, przemyślanego planowania, prowadzenia, a także dokumentowania zajęć;
- nabywanie umiejętności analizy pracy uczniów i nauczycieli, połączone z umiejętnością analizy własnej pracy oraz jej rezultatów;

¹ *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*, http://www.kul.pl/files/391/rozp_MEN_B2.pdf [data dostępu: 05 10 2010].

- skonfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyczną;
- kształtowanie, niezbędnych w zawodzie nauczyciela, kompetencji i przejawiających się w nich postaw twórczych;
- praktyczne, w przypadku samodzielnego prowadzenia lekcji przez studenta, zastosowanie nabytej w okresie studiów wiedzy merytorycznej i metodycznej.²

Szczegółowe:

- gruntowne zaznajomienie się z programami nauczania realizowanymi w poszczególnych rodzajach szkół: podstawowej, gimnazjalnej;
- wykształcenie i ugruntowanie umiejętności praktycznych odnoszących się do metod i środków wychowawczych;
- samodzielne organizowanie lub współorganizowanie szkolnych imprez i konkursów;
- zaznajomienie się z, działającymi w każdej szkole, organami statutowymi, takimi jak: Rada Szkoły, Rada Pedagogiczna, Rada Rodziców, Samorząd Uczniowski oraz wnikliwy przegląd ich kompetencji;
- wnikliwe i dogłębne zapoznanie się z zasadami organizacji pracy w danej placówce oświatowej: charakterystyka klas, sposób prowadzenia dokumentów szkolnych, obowiązki wychowawcy, procedury, planowanie pracy;
- zgłębienie treści programu wychowawczego, programu nauczania, planu pracy dydaktyczno-wychowawczej, a także zasad szkolnego systemu oceniania.³

² Por.: Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych*, http://www.nkjonisko.republika.pl/regulamin_praktyk.htm [data dostępu 05.10.2010]; *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze kierunek filologia polska (nauczycielska) część III w zakresie pedagogiki opiekuńczej*,

www.kk.jgora.pl/doc/praktyki/.../program_filpol_6semestr.doc, s.1 [data dostępu 05.10.2010]; *Kurzępa I., Program praktyk pedagogicznych PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu. Filologia Polska /praktyka obserwacyjna/, pwsz.zamosc.pl/public/.../745_program.praktyk.pedagogicznych.polska.i.doc, s.1-2 [data dostępu 05.10.2010]; *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*, http://www.colege.vel.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=43&Itemid=81 [data dostępu 05.10.2010]; *Instrukcja w sprawie praktyk pedagogicznych dla studentów, którzy rozpoczęli naukę w Wyższej Szkole Języków Obcych w Poznaniu w roku akademickim 2005/2006*, www.serwis.wsjo.pl/files/nauczycielska/KNzal1.doc s.1, [data dostępu 05.10.2010]; *Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze, Regulamin organizacji i realizacji praktyk zawodowych*, http://www.kk.jgora.pl/doc/regulaminy/regualmin_praktyki_08.pdf, s.2 [data dostępu 05.10.2010];*

³ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*; *Kurzępa I., op. cit., s. 1-2.*

1.2 Organizacja i miejsce praktyk

Termin odbywania praktyk określony jest przez program studiów, przy czym, jak wspomniano wcześniej, są one obowiązkowe dla każdego studenta. Wyboru placówki oświatowej dokonuje praktykant indywidualnie lub z pomocą metodyka i kierownika praktyk, którzy sprawują nadzór nad wyborem konkretnej szkoły. Dokumentacja, w skład której wchodzi:

- skierowanie na praktykę;
- umowa;
- harmonogram.

Powinna być wydawana przez kierownika praktyk. Najlepiej byłoby, gdyby miało to miejsce podczas specjalnego szkolenia poświęconego praktykom pedagogicznym.

O zgodzie dyrektora wybranej placówki na odbycie w niej praktyki student informuje pisemnie, dochowując terminu wyznaczonego przez kierownika praktyk.

Dla każdego studenta wiążący jest harmonogram ustalony przez opiekuna praktyk, przy czym zapisy w nim zawarte muszą stanowić odzwierciedlenie obowiązującego programu praktyk pedagogicznych.

1.3 Zadania i obowiązki praktykanta

W realizacji praktyk uczestniczą: dyrektor szkoły, nauczyciel-opiekun z ramienia szkoły, słuchacz-praktykant. Zadania tego ostatniego dotyczą przede wszystkim trzech sfer: organizacyjnej, dydaktycznej i wychowawczej.

W sferze organizacyjnej praktykant zobowiązany jest do:

- dostarczania kierownikowi praktyk szczegółowych informacji na temat odbywanej praktyki, przez co rozumie się konieczność podania nazwy i adresu szkoły oraz planu lekcji;
- sumiennego i systematycznego prowadzenia dokumentacji praktyki pedagogicznej w postaci dzienniczka praktyk oraz samodzielnie przygotowanych konspektów;
- prowadzenia dokumentacji szkolnej, w tym przede wszystkim: dzienników lekcyjnych i arkuszy ocen;
- zaznajomienia się z podstawową dokumentacją placówki;

- niezwłocznego informowania osoby hospitującej o ewentualnych zmianach terminu hospitacji⁴.

Z kolei sfera dydaktyczna praktyk narzuca studentowi konieczność:

- systematycznego i zaangażowanego przygotowywania się do prowadzonych przez siebie lekcji, w oparciu o zdobytą podczas studiów wiedzę z zakresu metodologii nauczania i literaturę fachową;
- bieżącej kontroli przyrostu wiedzy i umiejętności uczniów, w tym celu student musi samodzielnie przygotowywać testy diagnostyczne oraz testy sprawnościowe i testy obejmujące wiedzę teoretyczną;
- indywidualizowania pracy z uczniem;
- uczestniczenia w rozmaitych formach samodoskonalenia zawodowego⁵

Natomiast do obowiązków praktykanta wynikających ze sfery wychowawczej zaliczyć należy:

- konieczność motywowania uczniów do nauki;
- stosowanie różnych form oceny podopiecznych w tym, pochwały i nagrody;
- zwrócenie uwagi na uczniów z dysfunkcjami oraz dostosowanie form pracy do ich możliwości poznawczych i percepcyjnych;
- współpracę z wychowawcą klasy oraz pedagogiem szkolnym;
- reagowanie na niewłaściwe i naganne postawy oraz zachowania uczniów, a także wszelkie przejawy przemocy, tak fizycznej, jak i werbalnej oraz agresji i autoagresji.⁶

Ważne jest, aby na każdym kroki tak studiów, jak i obowiązkowej praktyki pedagogicznej uświadamiać przyszłym nauczycielom, że w żadnym razie nie mogą zaniechać obowiązków wychowawczych. Oczywiście, że obowiązek wychowania dzieci spoczywa na barkach rodziny, zadaniem szkoły jest natomiast kontynuowanie i wspieranie tego procesu, przy równoczesnej możliwości podjęcia próby skorygowania, ewidentnych i groźących dalszemu rozwojowi dziecka, błędów popełnianych przez rodziców. W związku z tym każdy

⁴ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*; Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych; Regulamin praktyki pedagogicznej NKJO w Toruniu*, s.2, 158.75.129.10/pliki/4.doc, [data dostępu 05.10.2010]; Uberman A., *Wytyczne w sprawie praktyki pedagogicznej studentów Instytutu Filologii Angielskiej*, http://www.univ.rzeszow.pl/wfil/ifa/praktyki/wytyczne_praktyk.pdf, s. 3-4, data dostępu 05 10 2010; Kurzępa I., op. cit., s. 2; *Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze, Regulamin organizacji...*, s. 3-4.

⁵ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*.

⁶ Por.: *Ibidem*.

nauczyciel zobowiązany jest nie tylko przekazywać wiedzę natury merytorycznej, związaną z wykładanym przez niego przedmiotem, ale również stanowić jedno z najważniejszych ogniw procesu wychowawczego dzieci i młodzieży.

1.4 Zadania nauczyciela-opiekuna

Opiekunem praktyk, a więc najważniejszym ogniwem procesu kształcenia przyszłych pedagogów, może zostać nauczyciel szkoły podstawowej, szkoły gimnazjalnej lub ponadgimnazjalnej, posiadający przygotowanie zawodowe, a więc mogący legitymować się tytułem licencjata lub magistra. Nauczyciel taki musi być zatrudniony na pełnym etacie i posiadać minimum roczny staż pracy. Jako opiekun praktykanta, powinien wcielić się w rolę niejako rzecznika interesów studenta w stosunku do pozostałych pracowników szkoły, a także podejmować wszelkie działania zmierzające do prawidłowego zrealizowania celów praktyki pedagogicznej i starać się zapewnić studentowi, jak najlepsze warunki jej odbywania. Opiekun, jako osoba sprawująca pieczę nad praktykantem przygotowywanym do zawodu nauczyciela powinien przejawiać pełną życzliwość postawę względem swojego podopiecznego, ale także stawiać wobec niego jasno sprecyzowane wymagania i dążyć do realizacji postawionych przed praktykantem celów. Do szczegółowych obowiązków nauczyciela-opiekuna, jako osoby bezpośrednio i czynnie biorącej udział w przysposabianiu praktykanta do zawodu nauczyciela zaliczyć należy:

- wstępne wdrożenie studenta do zawodu nauczyciela tak pod względem dyscyplinarnym, jak i formalno-prawnym;
- sprawowanie nadzoru nad praktykantem, przez co rozumieć należy udzielanie mu wszelkich rad i wskazówek niezbędnych w realizowaniu celów i zadań dydaktyczno-wychowawczych;
- wprowadzenie praktykanta w całość pracy w szkole i zadań przypisanych nauczycielowi oraz wychowawcy;
- zapoznanie studenta z pracą nauczyciela przedmiotu kierunkowego, a także zaproszenie, wyłącznie w porozumieniu z dyrekcją szkoły, na posiedzenia Rady Pedagogicznej i, jeśli to możliwe, zebrania zespołów przedmiotowych oraz uroczystości organizowane przez dyrekcję;
- zapoznanie praktykanta z formą i treścią współpracy z rodzicami uczniów i Komitetem Rodzicielskim;

- ustalenie, przy udziale studenta, szczegółowego planu praktyki, przy położeniu nacisku na tematy i zakres lekcji samodzielnie prowadzonych przez studenta, a hospitowanych przez nauczyciela-opiekuna;
- dokładne, systematyczne i merytoryczne omawianie celu, a także przebiegu zajęć hospitowanych przez praktykanta;
- bezwzględną konieczność sprawdzania konspektu przed każdą lekcją prowadzoną przez studenta, a następnie po zakończeniu obowiązków podsumowanie jej przebiegu;
- kontrolę połączoną z weryfikacją pracy dydaktyczno-wychowawczej prowadzonej przez praktykanta;
- pomoc niezbędną dla rozwiązywania problemów wychowawczych z uczniami;
- wprowadzenie podopiecznego w środowisko szkolne, przez co rozumie się przede wszystkim zapoznanie go z materiałami oraz środkami nauczania i wyposażeniem placówki w pomoce naukowe, zaznajomienie studenta ze sposobem prowadzenia dokumentacji szkolnej w zakresie nauczanego przedmiotu, a także zapoznanie praktykanta z organizacjami szkolnymi działającymi na terenie placówki;
- konieczność wprowadzenia praktykanta w organizowanie zajęć pozalekcyjnych;
- potwierdzanie na bieżąco, przede wszystkim podpisem, lekcji obserwowanych i prowadzonych przez praktykanta;
- potwierdzenie faktu zakończenia praktyki, które wiąże się z koniecznością opisu jej przebiegu, ze szczególnym uwzględnieniem całokształtu działalności dydaktyczno-wychowawczej praktykanta;
- konieczność dokonania ogólnej oceny praktyki, zgodnie ze skalą ocen: 2, 3, 3+, 4, 4+, 5.⁷

Rozważając kwestie związane z obowiązkami i rolą, jaką podczas trwania praktyki pedagogicznej odgrywa nauczyciel-opiekun, warto wspomnieć o konieczności wyeliminowania pojawiających się od lat nieprawidłowości polegających na zastępowaniu nauczycieli przez studentów podczas prowadzenia lekcji, podczas gdy opiekunowie załatwiają w tym samym czasie swoje prywatne sprawy poza szkołą, bądź też wcześniej

⁷ Por.: Uberman A., op. cit, s. 3-4; Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych...*; *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie.*

wychodzą do domu czy później przychodzą do pracy. Student, podczas odbywania praktyki pedagogicznej musi być nadzorowany przez opiekuna.

Ważne jest także odejście od systemu mentorskiego, zakładającego, że nauczyciel mający wieloletnie doświadczenie w pracy zawodowej, zawsze ma rację i wie lepiej, jaką metodę dydaktyczną należy wdrożyć przy danej lekcji. System mentorski należałoby zastąpić systemem partnerskim, zakładającym wspólne zastanawianie się nad rozwiązaniem problemu dydaktycznego, dobieraniem metod czy ćwiczeń. Oczywiście autorytet i doświadczenie nauczyciela są w tym względzie bezcenne, jednak należy również dopuścić taką możliwość, że przychodzący na praktykę pedagogiczną student ma świeże, nieskażone spojrzenie na rozmaite kwestie związane z metodyką nauczania. Dlatego też należy pozwolić mu na swobodę, nie narzucać i nie forsować za wszelką cenę swojego zdania, gdyż nowe, proponowane przez studenta metody mogą okazać się bardziej korzystne i skuteczne dla procesu dydaktycznego.

1.5 Zadania i obowiązki kierownika praktyk

Kierownikiem praktyk zostaje zazwyczaj metodyk z ramienia uczelni, na której kształci się student-praktykant. To właśnie na kierowniku spoczywa wszelka odpowiedzialność związana z organizacją praktyk oraz opieką nad studentem. Do jego licznych obowiązków należy również dokonywanie oceny praktyki słuchacza. Nadto kierownik praktyk, z własnej inicjatywy lub na prośbę samego zainteresowanego, może hospitować lekcje prowadzone w ramach odbywanych przez studenta praktyk pedagogicznych. Kierownik praktyk zobowiązany jest do pozostawania w stałym kontakcie z nauczycielami-metodykami danej specjalności, a także do utrzymywania ciągłego kontaktu z nauczycielami i dyrektorami szkół, w których prowadzone są praktyki. Nadto, jeśli idzie o zakres obejmujący realizację praktyk, powinien podjąć współpracę z opiekunem naukowo-dydaktycznym. Na ostatnim etapie praktyk, w oparciu o analizę dokumentacji przedstawionej przez studenta, dokonuje ich zaliczenia.⁸

1.6 Zadania dyrektora jednostki, w której student odbywa praktyki

Dyrektor szkoły, w której studenci odbywają praktyki, ogólnie rzecz ujmując jest ich głównym opiekunem, w związku z czym na jego barki spada obowiązek opracowania planu

⁸ Por.: Ibidem.

wszystkich hospitowanych przez studenta zajęć w oparciu o wytyczne zamieszczone harmonogramie praktyki. W jego gestii leży wyznaczenie opiekuna praktyki. Nadto zobligowany jest do zapoznania studenta z najważniejszymi zagadnieniami administracyjnymi oraz dokumentami dotyczącymi funkcjonowania szkoły. Do jego obowiązków należy również dokonywanie podsumowania praktyki, którą ocenia, w porozumieniu z opiekunem studenta, następnie zaś opinię przekazuje bezpośrednio opiekunowi praktyk z ramienia uczelni.⁹

1.7 Kryteria oceny praktykanta

Nauczyciel-opiekun, metodyk oraz dyrektor szkoły, a więc wszyscy oceniający odbyte przez studenta praktyki pedagogiczne zobowiązani są uwzględnić cztery podstawowe kryteria:

- sposób przygotowania do lekcji – w tym wypadku bierze się pod uwagę przede wszystkim zaangażowanie praktykanta w przygotowanie konspektu lekcji i pomocy dydaktycznych, stopień adekwatności materiału ćwiczeniowego, a więc: jego rozplanowanie w czasie powiązane z umiejętnością korzystania z pomocy dydaktycznych, zarówno tych przygotowanych samodzielnie, jak i tych, którymi dysponuje szkoła;
- technika prowadzenia lekcji – kryterium, w którym zwraca się uwagę na takie czynniki jak: umiejętność realizowanych przez praktykanta, a wyznaczonych przez niego samego, celów, zachowanie proporcji czasowych między poszczególnymi fazami lekcji, sposoby zwiększenia aktywności uczniów, różnorodność form wprowadzania nowego materiału i utrwalania go, sposób korygowania błędów połączony z przekazywaniem informacji zwrotnej, jak również stosowanie rozlicznych form pracy, takich jak: praca w grupach, parach czy indywidualna;
- relacja między nauczycielem poszczególnymi uczniami i klasą jako całością - na tej płaszczyźnie przywiązuje się szczególną wagę do stosunku praktykanta wobec uczniów (chodzi przede wszystkim o umiejętność wczucia się w sytuację podopiecznych, ciepły, pełen otwartości i uprzejmości kontakt z młodzieżą, chęć przychodzenia jej z pomocą. Brany jest również pod uwagę

⁹ Por.: *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze...*, s. 3.

sposób oceniania i nagradzania uczniów oraz znajomość technik dyscyplinujących klasę połączona z umiejętnością ich stosowania;

- język jakim posługuje się praktykant – to kryterium implikuje konieczność zwrócenia uwagi na poprawność językową wypowiedzi studenta oraz zapisu w dzienniku lekcyjnym na tablicy, a także dostosowanie sposobu formułowania przez studenta poleceń, pytań do poziomu językowego i percepcyjnego uczniów.¹⁰

W ogólnej opinii na temat odbytej przez studenta praktyki pedagogicznej powinny zostać zawarte uwagi nauczyciela-opiekuna dotyczące stopnia poprawności i realizacji celów oraz zadań wyszczególnionych w instrukcji praktyk i ich harmonogramie, ze szczególnym uwzględnieniem stopnia osiągniętych przez praktykanta umiejętności nauczania konkretnego przedmiotu w szkole. Znaleźć się w niej powinny także uwagi na temat braków, jakie opiekun zaobserwował u studentów. Chodzi o braki i niedociągnięcia zarówno natury rzeczowej, jak i merytorycznej. Piszący opinię nauczyciel-opiekun nie może pominąć również pozytywnych aspektów pracy praktykanta. W związku z tym zobowiązany jest wspomnieć o tym czy podczas przeprowadzanych przez studenta lekcji nie zaobserwował rozbieżności między teorią a praktyką nauczania danego przedmiotu. Nadto na treść całościowej oceny praktyk składa się również opinia dyrektora placówki, w której student odbywał praktyki, a także opinia pracownika opiekuna praktyk z ramienia uczelni.

Wszystko, o czym napisano powyżej, musi zostać odzwierciedlone w ocenie w obowiązującej skali 2-5. Ocenę bardzo dobrą powinien otrzymać praktykant, który wykazuje się dużym stopniem oryginalności i kreatywności w przygotowaniu lekcji, co wyraża się między innymi w:

- posiadaniu zawsze starannie przygotowanego scenariusza zajęć i materiałów pomocniczych;
- w umiejętności wykazywania się elastycznością wyrażającą się między innymi w dostosowaniu metod nauczania konkretnych zaistniałych okoliczności, bogatej inwencji twórczej, odpowiednim i adekwatnym doborze materiałów i ćwiczeń;
- umiejętności uwzględnienia w pracy dydaktycznej indywidualnych potrzeb i zainteresowań uczniów;

¹⁰ Por.: Uberman A., op. cit., s. 6-7.; *Regulamin praktyk pedagogicznych obowiązujący słuchaczy Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Suchej Beskidzkiej*, <http://www.nkjosucha.pl/regpraktyki.pdf>, s.4., [data dostępu 05.10.2010].

- empatii, wrażliwości na potrzeby uczniów, umiejętności autorefleksyjnego postrzegania siebie, swoich osiągnięć, jak również porażek.¹¹

Ocenę dobrą otrzymuje praktykant, który:

- jest kompetentny, czyli posiadał umiejętność poprawnego zaplanowania i przeprowadzania zajęcia, przy jednoczesnym zaktywizowaniu większości uczniów;
- wykazał się umiejętnością właściwego wykorzystania i zastosowania materiałów pomocniczych;
- stworzenia na lekcji atmosferę sprzyjającą procesowi uczenia się i utrwalania wiadomości.¹²

Nota dostateczna przypada praktykantowi:

- wykazującemu braki w zakresie planowania i przeprowadzania lekcji;
- nie zawsze należycie przygotowanemu do samodzielnego prowadzenia zajęć, co przejawia się przede wszystkim w braku należycie przygotowanego scenariusza zajęć dydaktycznych;
- który nie jest w stanie zainteresować uczniów swoją lekcją, co z kolei stanowi pochodną stosowania jednolitych form i metod pracy w połączeniu ze zbyt rygorystycznym, pozbawionym indywidualnego podejścia, trzymaniem się programu;
- niepotrafiący nawiązać właściwych relacji z uczniami, zaś te, które udało mu się zawiązać są raczej zakłócone i wywierają negatywny wpływ na proces uczenia się, niejednokrotnie hamując go;
- w żaden sposób nie reaguje na krytyczne uwagi nauczyciela-opiekuna, a tym bardziej nie stara się wprowadzić ich w życie.¹³

Ocena niedostateczna staje się udziałem praktykanta:

- nieumiejętnie planującego i realizującego prowadzone przez siebie lekcje, co oznacza, że reguły jest do nich nieprzygotowany, a więc nie posiada planu, dobrał do ćwiczeń materiał przypadkowy i zupełnie nieprzemysłany;
- powielającego te same formy ćwiczeń;

¹¹ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych obowiązujący słuchaczy Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych...*, s. 5.

¹² Ibidem.

¹³ Por.: Ibidem.

- prowadzącego zajęcia wyłącznie w oparciu o wytyczne zawarte w programie nauczania;
- niejasno artykułującego swoje przemyślenia i polecenia, które dla większości uczniów są niezrozumiałe;
- którego kontakt z młodzieżą jest niewłaściwy, co negatywnie wpływa na aktywność i motywację uczniów;
- w ogóle niereagujący na uwagi nauczyciela-opiekuna, co jest tożsame z nie wykazywaniem gotowości do zmiany postępowania i co jednoznacznie świadczy o tym, że taki student nie rokuje nadziei na rozwój swoich kompetencji dydaktycznych i wychowawczych.¹⁴

Przypadki niezaliczenia praktyki pedagogicznej powinny być jednoznaczne z podjęciem decyzji o skreśleniu praktykanta z listy studentów bądź z koniecznością zamiany kierunku specjalizacji z pedagogicznego na inny. Taka sytuacja stanowi bowiem jasny przekaz jeśli idzie o dalsze losy studenta, który planował podjąć pracę w charakterze nauczyciela wychowania fizycznego. Ocena niedostateczna z praktyk oznacza, że student żadną miarą nie jest predysponowany do wykonywania zawodu nauczyciela, rzadko bowiem zdarza się, o ile w ogóle takie sytuacje miały miejsce, że ocenę niedostateczną z praktyk wystawia się bez zastanowienia i szczegółowej analizy konkretnego indywidualnego przypadku.

¹⁴ Por.: Ibidem.

1.8 Przewidywane kompetencje

Założenia każdej studenckiej praktyki pedagogicznej przewidują konieczność wykształcenia w przyszłym nauczycielu cech i umiejętności niezbędnych do wykonywania tego zawodu, a więc:

- celnego rozpoznawania potrzeb dzieci i młodzieży;
- umiejętności współpracy w oparciu o relacje interpersonalne, co przekłada się bezpośrednio na tworzenie przyjaznej i sprzyjającej owocnej współpracy atmosfery w pracy;
- zdolności ustawicznego samokształcenia ze szczególnym uwzględnieniem systematycznego i nieprzerwanego doskonalenia własnego warsztatu zawodowego;
- odwagi w podejmowaniu działań niestandardowych, przez co rozumie się przede wszystkim dążenie do pobudzania w uczniach kreatywności, dawanie im impulsu do samodzielnego myślenia i samorozwoju, a także proponowanie rozwiązań natury dydaktycznej, organizacyjnej i metodycznej, nie tylko w oparciu o literaturę fachową, ale na bazie własnych autorskich pomysłów, co również bezpośrednio wiąże się z możliwością wprowadzania wszelkich uzasadnionych innowacji dydaktycznych do procesu nauczania;
- skuteczności w planowaniu, diagnozowaniu, organizowaniu, realizowaniu i kontrolowaniu procesów edukacyjnych;
- stosowania i bezwarunkowego przestrzegania norm i zasad etyki zawodowej;
- umiejętności skutecznego radzenia sobie ze stresem.¹⁵

¹⁵ Por.: *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze...*, s. 1.; *Praktyki pedagogiczne obowiązujące słuchaczy Kolegium Nauczycielskiego*, http://www.kn-gliwice.home.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=21%3Apraktyki-pedagogiczne-obowipzujpce-ssuchaczy-kolegium-nauczycielskiego&catid=16%3Apraktyki-pedagogiczne&Itemid=39&lang=pl [data dostępu 05.10.2010].

2. Cele specjalistycznej praktyki pedagogicznej dla studentów wychowania fizycznego

Jak już kilkakrotnie podkreślano, każdy student, niezależnie od kierunku i toku studiów, zobowiązany jest odbyć praktyki pedagogiczne bądź zawodowe. Tak jest również w przypadku studentów kierunku: wychowanie fizyczne. Oczywiście zdać sobie należy sprawę z tego, że mamy do czynienia z praktyką specjalistyczną, przy czym jej cele w niczym nie dobiegają od ogólnych celów przypisanych praktykom pedagogicznym jako takim. Tak więc odbycie praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego, w oparciu o Rozporządzenie MENiS z dnia 7 września 2004 r., ma na celu: zapoznanie ich z organizacją pracy szkół podstawowych, gimnazjalnych, zdobycie przez nich umiejętności w zakresie planowania, dokumentowania oraz prowadzenia zajęć oraz wykształcenie w przyszłych nauczycielach nawyku połączonego z umiejętnością analizowania własnej pracy, jej rezultatów oraz pracy uczniów¹⁶.

Nieco inaczej rysują się ogólne cele praktyki pedagogicznej dla studentów wychowania fizycznego, a więc praktyki *stricto* specjalistycznej. U przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego, obligatoryjna praktyka pedagogiczna prowadzi przede wszystkim do:

- poszerzenia spectrum ich wiedzy, która jest warunkiem niezbędnym do zrozumienia wszelkich zmian zachodzących, tak w samej pedagogice, jak i w metodyce wychowania fizycznego, a także szeroko pojętej edukacji fizycznej;
- przygotowania studentów-praktykantów do tworzenia własnych, autorskich programów nauczania;
- wykształcenia i ugruntowania umiejętności związanych z planowaniem i realizowaniem lekcji wychowania fizycznego we wszystkich typach szkół, jak również zajęć z zakresu gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej;
- opanowywania kompetencji z zakresu psychologii i pedagogiki, które torują drogę do skutecznego propagowania i wprowadzania w życie założeń systematycznego podejmowania aktywności fizycznej, stanowiącej fundament zdrowego stylu życia;

¹⁶ Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, s.12.

- poszerzanie zakresu pedagogicznej świadomości studentów w połączeniu z uzmysłowieniem im odpowiedzialności spoczywającej na barkach każdego pedagoga;
- pobudzanie u studentów twórczego, odkrywczego i koncepcyjnego stosunku do pracy z młodzieżą i na jej rzecz.¹⁷

Cele praktyki pedagogicznej, niezależnie od rodzaju szkoły, w której student będzie ją odbywał, pozostają te same i koncentrują się przede wszystkim wokół czterech podstawowych aspektów:

- zdobywania wiedzy, umiejętności oraz doświadczeń stanowiących warunków *sine qua non* planowania, organizowania oraz realizowania zajęć ruchowych z uczniami;
- sprawdzenia przez studenta-praktykanta swojego przygotowania do roli nauczyciela wychowania fizycznego, a więc tym samym do roli promotora zdrowia, rekreacji, sportu, estetyki zachowań ruchowych;
- zapoznania się z założeniami programów profilaktyki zdrowotnej oraz zajęć z zakresu gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej, a także ze sposobami ich realizowania;
- zaznajomienia się z funkcjonowaniem szkoły jako instytucji, z realizowanymi w niej programami dydaktyczno-wychowawczymi, z zadaniami kadry pedagogicznej, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które przypisane są nauczycielowi wychowania fizycznego.

Znacznie szerzej potraktowane zostały ogólne zadania praktyki pedagogicznej odbywanej przez studentów wychowania fizycznego, na które składają się zagadnienia tak ogólne, jak i rozwijające je, szczegółowe. Po pierwsze student praktykant zobowiązany jest do zapoznania się ze strukturą organizacyjną szkoły, przez co należy rozumieć:

- konieczność przeprowadzenia wywiadów z dyrektorem szkoły, nauczycielami wychowania fizycznego oraz pozostałym personelem szkolnym na temat struktury organizacyjnej szkoły, a także zasad i rodzaju współpracy dydaktyczno-wychowawczej,

¹⁷ Guła-Kubiszewska H., Lewandowski M., Starościk W., *Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Regulamin organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych na Wydziale Wychowania Fizycznego i Kierunku: Wychowanie Fizyczne*, Wrocław 2009, http://www.awf.wroc.pl/pl/article/1246/326/Praktyki_pedagogiczne, s. 3; 12-13 [data dostępu 18.10.2010].

- obowiązek brania udziału w zebraniach Rady Pedagogicznej, zebraniach zespołów samokształceniowych oraz pozostałych spotkaniach dotyczących życia placówki dydaktycznej i działalności społecznej na jej rzecz.

Po drugie student odbywający praktykę zobligowany jest do zapoznania się z ogólnym programem i planem dydaktyczno-wychowawczym szkoły, programem wychowania fizycznego i zdrowotnego oraz pozostałą dokumentacją, co oznacza:

- konieczność odbycia rozmowy z dyrektorem szkoły na temat realizacji programu dydaktyczno-wychowawczego, przyjętego systemu oceniania uczniów, współpracy z Radą Rodziców oraz środowiskiem lokalnym,
- obowiązek przeprowadzenia wywiadu z nauczycielem wychowania fizycznego odnośnie realizacji programu i planów pracy z wychowania fizycznego, a także edukacji prozdrowotnej;
- przeprowadzenie rozmowy z nauczycielem realizującym zajęcia gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej poświęconej organizacji zajęć oraz metod, form i środków wykorzystywanych w korekcji wad postawy, a także prowadzonych działań profilaktycznych,
- przeprowadzenie wywiadu z pracownikiem służby zdrowia i wybranym nauczycielem na temat realizacji programu wychowania zdrowotnego na terenie szkoły oraz oceny zdrowia uczniów,
- odbycie rozmowy z wybranym wychowawcą klasy na temat form i metod pracy wychowawczej, zasad kontaktów i współpracy z rodzicami,
- przeprowadzenie wywiadu z pedagogiem szkolnym na temat problemów wychowawczych, współpracy z rodzicami, form pracy,
- konieczność zaznajomienia się z dokumentacją szkolną: dziennikami, arkuszami ocen, kartami zdrowia, dokumentacją wychowawcy klasy, nauczyciela wychowania fizycznego i nauczycieli przedmiotowych;
- porównanie programów i planów przedmiotowych z programem i planem działalności szkoły.

Po trzecie praktykant zobowiązany jest do zapoznania się ze sposobem planowania, organizowania i realizowania zajęć na szczególnym uwzględnieniem wychowania fizycznego. W związku z czym do jego obowiązków zaliczyć należy:

- hospitowanie zajęć ruchowych, lekcji wychowania fizycznego, zajęć z gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej i pozalekcyjnych zajęć ruchowych;

- hospitacja lekcji wychowawczej i innych lekcji przedmiotowych;
- konieczność asystowania nauczycielowi wychowania fizycznego, prowadzenie fragmentów lekcji;
- hospitacja zajęć z gimnastyki kompensacyjno- korekcyjnej;
- konieczność asystowania nauczycielowi prowadzącemu zajęcia z gimnastyki kompensacyjno- korekcyjnej;
- asystowanie nauczycielowi prowadzącemu zajęcia z gimnastyki kompensacyjno- korekcyjnej w czasie prowadzenia zajęć i prowadzenie ćwiczeń kompensacyjno- korekcyjnych na lekcji wychowania fizycznego;
- przeprowadzenie lekcji wychowawczej.

Wreszcie po czwarte, zadaniem i obowiązkiem studenta-praktykanta jest rozpoznanie właściwości psychomotorycznych, poznawczych, fizycznych i psychicznych uczniów na bazie:

- obserwacji i analizy zachowań wybranych uczniów oraz całej klasy podczas różnorodnych zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych,
- wywiadów z uczniami na temat ich zainteresowań, wiedzy i stosunku do kultury fizycznej,
- analiza i ocena rozwoju psychomotorycznego, poznawczego, fizycznego i emocjonalnego uczniów.¹⁸

Bardzo ważne jest, aby podczas praktyk pedagogicznych zwrócić uwagę przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego na wychowawczy aspekt ich pracy. Nie mogą postrzegać siebie jako tych, których jedynym zadaniem jest dbanie o fizyczną sprawność uczniów. Studentom odbywającym praktykę pedagogiczną należy uświadomić ogromny potencjał wychowawczy drzemiący w lekcjach WF, polegający przede wszystkim na możliwości rzutowania na osobowość ucznia. To właśnie lekcje wychowania fizycznego, być może jak żadne inne, wyrabiają w uczniach umiejętności samokontroli i samooceny. Dzięki regułom przypisanym każdej, uprawianej podczas lekcji WF, dyscyplinie sportu kształtuje się w uczniach właściwe postawy i wartości, które bezpośrednio wiążą się z emocjonalno-wolicjonalnym aspektem wychowania. Często zdarza się, że podczas lekcji wychowania fizycznego pojawiają się sytuacje konfliktowe – najczęściej ma to miejsce podczas gier zespołowych, kiedy jeden z uczestników przekracza zasady dla danej dyscypliny ustalone. Wskazane jest więc wykorzystanie tego rodzaju zdarzeń pod względem wychowawczym,

¹⁸ Ibidem, s. 6- 12.

na przykład poprzez wspólne omówienie sytuacji, dotarcie podłoża konfliktu i wdrożenie ucznia do dokonywania, obiektywnej i oddającej złożoność sytuacji, oceny zarówno innych, jak i samego siebie. Umiejętność właściwego, zgodnego ze standardami moralnymi zachowania własnego i rówieśników podczas lekcji wychowania fizycznego pozwala uczniom na zaznajomienie się z normami obowiązującymi w społeczeństwie, co z kolei znajduje odzwierciedlenie w dostosowaniu się młodych ludzi do wymagań środowisk pozaszkolnych, w których przyjdzie im w przyszłości funkcjonować.

Postuluje się również wprowadzenie możliwości naprzemiennego hospitowania i prowadzenia lekcji. Z reguły praktyki pedagogiczne przebiegają w ten sposób, że po zapoznaniu się studenta-praktykanta z funkcjonowaniem szkoły, w której odbywa praktykę, przystępuje on do obserwowania lekcji prowadzonych przez nauczyciela, następnie zaś po zakończonej części hospitacyjnej rozpoczyna część praktyki polegającą na samodzielnym prowadzeniu zajęć. Co prawda po każdej autonomicznie przeprowadzonej lekcji, nauczyciel-opiekun zobowiązany jest omówić jej przebieg ze studentem, nie mniej jednak nie zawsze w takim układzie, zwłaszcza pod koniec praktyk, możliwe jest wprowadzenie w życie porad i wskazówek nauczyciela. Stąd też postulat wprowadzenia naprzemienności jeśli idzie o hospitowanie i samodzielne prowadzenie lekcji przez praktykanta. Przyjąć należy następujący logarytm postępowania: student obserwuje 2-3 godziny lekcyjne prowadzone przez nauczyciela, następnie zaś w oparciu o wiedzę nabytą podczas przyglądania się takim zajęciom, jak posiłkując się wiadomościami zdobytymi na bazie literatury fachowej, przeprowadza samodzielnie, ale pod okiem nauczyciela 2-3 następne lekcje. Prowadzone przez studenta zajęcia są następnie gruntownie omawiane przez nauczyciela i praktykanta. Wszelkie wskazówki i uwagi student musi wykorzystać podczas następnych przeprowadzanych przez niego zajęć, poprzedzonych oczywiście, hospitacją lekcji opiekuna.

Niejako podsumowując to, co do tej pory napisano na temat praktyk stwierdzić należy, że aby przyniosły one spodziewany i prognozowany rezultat, musi zostać spełniony jeden zasadniczy warunek. Wymagane jest, aby każda uczelnia wyższa ustaliła program praktyk, zawierający najważniejsze wytyczne odnośnie tego zagadnienia. W regulaminie powinny być zawarte wskazówki dotyczące wymagań, kompetencji oraz kwalifikacji wymaganych w przypadku nauczyciela-opiekuna praktyk. Jasno, precyzyjnie muszą zostać sformułowane wskazówki odnoszące się do treści hospitowanych i prowadzonych lekcji wychowania fizycznego w ramach praktyk. Nadto wymagany jest właściwy nadzór nad przebiegiem praktyki pedagogicznej, co przekłada się bezpośrednio na konieczność doprecyzowania

w każdym szczególnie wytycznych odnoszących się do obowiązków dydaktyków nakreślonych przez uczelnie wyższe odnośnie prowadzenia nadzoru nad praktykami.

Ważne jest również, aby środowisko akademickie, ustalając regulaminy praktyk, brało pod uwagę zdanie doświadczonych nauczycieli wychowania fizycznego, na co dzień pracujących w placówkach szkolnych, ponieważ to właśnie oni w zagadnieniu tym zorientowani się najlepiej. Jak wykazuje raport Najwyższej Izby Kontroli nauczyciele zajmując stanowisko odnośnie nieodzownych zmian, jakie należy wprowadzić w procesie kształcenia przyszłych pedagogów specjalizujących się w nauczaniu wychowania fizycznego, podkreślali kilka elementów, które bezapelacyjnie należy zreformować. Chodzi przede wszystkim o:

- zwiększenie ilości zajęć z dziedziny metodyki nauczania wychowania fizycznego, chodzi przede wszystkim o jak najbardziej konkretne i ściśle powiązanie praktyki z teorią nauczania;
- poddanie gruntownej i dogłębnej analizie problemów, z którymi podczas pracy w szkole nauczyciele faktycznie mają styczność, ze szczególnym uwzględnieniem kłopotów wychowawczych;
- konieczność hospitowania większej liczby lekcji przeprowadzanych przez nauczyciela-opiekuna;
- położenie nacisku na rozwijanie kompetencji informatycznych, umożliwiających wykorzystywanie w sporcie najnowszych technologii, a także umiejętności komunikacyjnych, co z kolei pozwoli na kierowanie pracą dzieci i młodzieży przy wykorzystaniu metody indywidualizacji w procesie nauczania;
- zwielokrotnienie liczby godzin przeznaczonych obowiązkowej praktyki pedagogicznej przeprowadzanej w różnych typach jednostek oświatowych;
- wdrożenie do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego w warunkach odpowiadających rzeczywistości, a więc bez sali gimnastycznej czy boiska, w grupach liczących zbyt wielu uczniów, z uczniami posiadającymi różny poziom sprawności fizycznej.¹⁹

¹⁹ Najwyższa Izba Kontroli. Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, KNO-410-01-00/2009, Nr ewid. 40/2010/P/09/069/KNO, *Informacja o wynikach kontroli Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, Warszawa 2010, www.nik.gov.pl/plik/id,1942,vp,2355.pdf, s. 57-59.

3. Rola wychowania fizycznego

Powszechnie uważa się, że rola wychowania fizycznego ogranicza się wyłącznie do kształtowania psychomotorycznej sprawności ucznia w powiązaniu z wpajaniem mu nawyków aktywności ruchowej. Jednakże każdy student wychowania fizycznego odbywający praktyki pedagogiczne w szkole, a także każdy nauczyciel tego przedmiotu rozpoczynający swoją pracę zawodową, musi mieć świadomość tego, że wychowanie fizyczne nie polega wyłącznie na przekazywaniu wiadomości i wzorów zachowań dotyczących ciała i sprawności fizycznej. Na powyższą kwestię zwrócono już uwagę w całej Europie Zachodniej. Autorzy realizowanych tam programów nauczania podkreślają, że działalność edukacyjna mająca na uzyskanie przez uczniów wysokiej sprawności fizycznej, nie może być głównym i jedynym celem wychowania fizycznego w szkołach, jak to miało miejsce do tej pory. Widać więc zdecydowaną konieczność przesunięcia akcentów, które sprawi, że w centrum zainteresowania, w oparciu o zapisy nowej podstawy programowej, będzie znajdować się sprawność związana ze zdrowiem, oczywiście w połączeniu z osiągnięciami sprawnościowymi, które przecież nie mogą całkowicie znaleźć się poza programem nauczania wychowania fizycznego. W związku z powyższym stwierdzić należy, że za wychowanie fizyczne najwyższej jakości uznać należy wyłącznie takie, dzięki któremu uczniowie zbudują fundamenty swojego zdrowia, przy jednoczesnym rozwijaniu sprawności fizycznej i motorycznej, a także w połączeniu z przyjemnością i radością płynącą z regularnej i systematycznej aktywności ruchowej.²⁰

W związku z takim ujęciem wszelkich aspektów wychowania fizycznego podkreśla się konieczność poszukiwania analogii między nim a pozostałymi przedmiotami nauczonymi w szkole, które w jakikolwiek sposób przyczyniają się do przygotowania dzieci i młodzieży do pełnienia rozmaitych funkcji i ról społecznych oraz pełnego i świadomego uczestniczenia w kulturze. Szukanie, wspomnianej, analogii pomiędzy wychowaniem fizycznym a innymi przedmiotami bezpośrednio przekłada się na rozwijanie w uczniach kompetencji behawioralnych, które w zasadniczy sposób determinują mentalne i psychologiczne nastawienie w chwili, gdy człowiek staje przed koniecznością rozwiązania życiowych problemów.

²⁰ Pośpiech J., Szepelawy M., *Aspekty jakości europejskiego wychowania fizycznego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin-Polonia” Sectio D, 2005, nr 426, http://www.neurocentrum.pl/biblioteka/promocja_zdrowia/tom4/pospiech.pdf, s. 399, data dostępu 12 10 2010; por. też, *Europejskie wychowanie fizyczne*, Pośpiech J. (red.), www.sportmania.waw.pl/serwis/pliki/.../europejskie_wf.pdf, s. 1-10, [data dostępu 12.10.2010].

U podłoża wychowania fizycznego leży nie tylko konieczność dbania o harmonijny psychofizyczny rozwój dzieci i młodzieży, ale również socjalizacja, a więc konieczność uspołecznienia ucznia, połączona z zamierzonym przez nauczyciela wychowawczo-dydaktycznym oddziaływaniem na młodego człowieka. To właśnie podczas procesu socjalizacji uczeń nabywa wiedzę oraz umiejętności warunkujące stanie się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa. Wtedy właśnie wpaja mu się wiedzę dotyczącą obowiązujących norm i zasadami współżycia społecznego. Na proces socjalizacji dziecka wydatnie wpływają przede wszystkim wszelkiego rodzaju gry zespołowe, a także drużynowe zawody, które jednocześnie uczą tolerancji, a więc pozytywnie wpływają na kształtowanie w uczniu świadomej zgody na głoszenie przez ludzi dyferentnych, niekiedy diametralnie różnych poglądów oraz wyboru odmiennego sposobu życia.

Lekcje wychowania fizycznego powinny również integrować uczniów, bowiem to właśnie procesy integracyjne stanowią ważną część późniejszego dorosłego życia. Gwarantuje to kształcenie u uczniów umiejętności współpracy, nadto w znaczący sposób przyczynia się do:

- wyrabiania nawyku respektowania przyjętych zasad i obowiązującej dyscypliny;
- doświadczenia bycia współzależnym od kogoś i współodpowiedzialnym za kogoś bądź za coś;
- doskonalenia umiejętności komunikacyjnych wyrażanych poprzez zabieranie głosu w konkretnych sprawach, wypowiedania swoich myśli, przy równoczesnym respektowaniu i poszanowaniu zdania innych;
- aktywizowania wszystkich uczniów, co ma niebagatelne znaczenie dla dzieci, które są nieśmiałe, mniej sprawne fizycznie, otyłe bądź posiadają pewne dysfunkcje, wzajemnego inspirowania, a także dzielenia się swoimi pomysłami, przeżyciami bądź doświadczeniami.²¹

²¹Konrad J., *Wychowanie fizyczne a aspekt wychowawczy*, <http://tecza.terramail.pl/aspwych.htm>, [data dostępu data dostępu 12.10.2010].

4. Niechęć, lęki i obawy uczniów związane z lekcjami wychowania fizycznego w szkole i próby przeciwdziałania temu zjawisku

Lekcje wychowania fizycznego, od zawsze, rzadko cieszą poważaniem, uznaniem i sympatią uczniów, choć przecież powinno być zgoła inaczej, bowiem to właśnie aktywność fizyczna daje młodzieży szansę na odreagowanie stresu, rozładowanie negatywnych emocji. Tymczasem wśród młodych ludzi od lat dominuje, wręcz nawet pokutuje opinia, że WF jest nudny, nauczyciele mają wygórowane wymagania, zaś uczniowie, którzy nie osiągają zadowalających wyników w zakresie sprawności fizycznej, skazywani są na ostracyzm.

Jednym z powodów niechęci uczniów do lekcji wychowania fizycznego, jest uboga baza dydaktyczna, co wiąże się z zawyżoną liczbą uczniów w ćwiczących grupach. Nie jest skrzętnie skrywaną tajemnicą fakt, o czym piszą autorzy parokrotnie przywoływanego raportu pokontrolnego Najwyższej Izby Kontroli, że w ponad połowie polskich szkół lekcje wychowania fizycznego są przeprowadzane w zbyt małych salach gimnastycznych, które z reguły są przepełnione, gdyż równolegle ćwiczy w nich kilka klas, albo też na korytarzach. Nadto zdarza się, że szkoły nie dysponują podstawowym sprzętem, jeśli idzie o wychowanie fizyczne, nie posiadają bowiem przyborów gimnastycznych, ani np. piłek. Takie udogodnienia jak trawiaste boisko, pływalnia, siłownia czy natryski pozostają jedynie w sferze marzeń uczniów, nauczycieli oraz dyrektorów placówek oświatowych.²²

Drugim powodem, choć pozornie błahym, niechęci uczniów do brania czynnego udziału w lekcjach wychowania fizycznego, jest ich przesadna dbałość o własny *image*. Młodzież, zwłaszcza starsza, nie ćwiczy, ponieważ dziewczęta nie chcą połamać sobie tipsów, ani tym bardziej zniszczyć wymyślnych fryzur.

Trzeci powód absencji uczniów na lekcjach wychowania fizycznego to konieczność wystawiania oceny z tego przedmiotu. W tym przypadku problem jest złożony i dość poważny, albowiem wiąże się poniekąd z brakiem tolerancji młodych ludzi dla wszelkiego rodzaju odmienności. Podczas lekcji WF uczniowie mniej sprawni wstydzą się brać udział w ćwiczeniach, z racji tego, że są wyśmiewani i wytykani palcami przez swoich rówieśników, a co gorsza niejednokrotnie bywają piętnowani przez nauczycieli, co jest zachowaniem niedopuszczalnym ze strony jakiegokolwiek pedagoga.

²² Żurek R., *Moje spostrzeżenia na temat problematyki wychowania fizycznego w szkole*, <http://www.sod.ids.czyst.pl/publikacje2/11208/11208.pdf>, s. 1, [data dostępu 12.10.2010]; *Informacja o wynikach kontroli Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, s.31.

Kolejną przyczyną tak niskiego poziomu lekcji wychowania fizycznego, co w bezpośredni sposób przekłada się na niechęć uczniów do uczestniczenia w nich, jest momentami nawet żenujący poziom kadry dydaktycznej, która co prawda w znakomitej większości (90,4%) legitymuje się wyższym wykształceniem²³, ale z racji tego, że jest niewystarczająco wynagradzana, a więc jeszcze słabiej motywowana do ciężkiej, zaangażowanej pracy, nie przejawia wzmożonej aktywności na tym polu, a tym bardziej nie dąży do samorozwoju.

Pisząc o przyczynach niechęci uczniów do lekcji wychowania fizycznego nie sposób pominąć zagadnienia tak ważnego, jak strach przed zbyt trudnymi ćwiczeniami, który związany jest z przekonaniem ucznia, niekiedy błędnym, o braku wystarczających umiejętności niezbędnych do prawidłowego wykonania konkretnego ćwiczenia.

Kolejna przyczyna obaw uczniów związanych z lekcjami wychowania fizycznego jest pochodną lęków przed niebezpiecznymi ćwiczeniami, najczęściej skokiem przez kozła, skokami przez skrzynię, staniem na rękach, skokiem wzwyż.

Do brania aktywnego udziału w lekcjach wychowania fizycznego nie zachęca również dzieci i młodzieży negatywne zachowanie kolegów i nauczyciela w stosunku do ucznia. Jest to czynnik, który na trwałe powinien być wyeliminowany z procesu edukacyjnego, nie tylko w odniesieniu do lekcji WF. Każdy młody człowiek, wchodzący w okres dojrzewania, jest bardzo przeculony na swoim punkcie, co przejawia się w nadwrażliwości na wszelkie krytyczne, poszyte złośliwością, drwiną i ironią uwagi rówieśników. Uczeń, który obawia się kompromitacji związanej z niewykonaniem konkretnego ćwiczenia, bądź też wykonania go na poziomie odstającym znacznie od tego, który stał się udziałem jego kolegów, nigdy lekcji wychowania fizycznego nie polubi, a co gorsza będzie unikał brania w nich udziału.²⁴

Ostatnią przyczyną wywołującą niechęć do lekcji wychowania fizycznego oraz strach przed nimi może być zły stan zdrowia ucznia, nękanego problemami tak natury emocjonalnej, jak i fizycznej, które wpływają na ograniczenie aktywności ruchowej. Przyczyny zaburzeń mogą być rozmaite, począwszy od złej sytuacji rodzinnej ucznia skończywszy na stanach chorobowych²⁵. Nie mniej niezależnie od przyczyn złego stanu zdrowia, jak i stopnia ich nasilenia, nauczycielowi nie wolno lekceważyć niepokojących symptomów. Jak wynika z tego, co napisano powyżej, istnieje pilna konieczność zmiany istniejącego stanu rzeczy.

²³ Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, *Strategia rozwoju edukacji na lata 2007-2013*, http://www.po.opole.pl/u_informacje/download/fundusze/strategia_rozwoju_educacji_2007_2013.pdf, s. 13, [data dostępu 12.10.2010].

²⁴ Ibidem, s.7.

²⁵ Ibidem, s. 8.

Pierwszym krokiem na drodze do rozwiązania problemu, jakim jest niechęć uczniów do lekcji wychowania fizycznego, jest wdrożenie metod ewaluacyjnych zgodnych z możliwościami środowiska oraz środkami pozostającymi w dyspozycji nauczyciela przedmiotu. Aby uczniowie polubili lekcje WF i przestali traktować je jak zło konieczne, nauczyciel zobowiązany jest przede wszystkim do:

- rozbudzania ich ciekawości poznawczej;
- wspierania młodych ludzi w podejmowanych działaniach, nie zaś dyrygowania nimi i pouczania ich;
- utożsamienia celów wytyczonych przez siebie z celami stawianymi sobie przez uczniów;
- rozwijania swojej własnej oryginalności i pomysłowości tak w działaniu, jak i w myśleniu;
- wpajania uczniom konieczności pokonywania bariery lęków i braku wiary we własne możliwości oraz siły;
- rozwijania w uczniach umiejętności współdziałania w obrębie zespołu;
- uatrakcyjniania form i metod prowadzonych zajęć poprzez oparcie ich na współzawodnictwie;
- stosowania zasad i metod nauczania, wedle których nie istnieje podział uczniów na bardziej i mniej zdolnych ruchowo, co związane jest z indywidualizacją procesu nauczania;
- aktywnej współpracy i współdziałania z rodzicami uczniów, jak również z organizacjami młodzieżowymi i sportowymi oraz samorządem lokalnym.²⁶

²⁶Księżarek R., *Polubić wychowanie fizyczne*, apk_wf2.republika.pl/wychowanie.doc, s. 2, [data dostępu 12.10.2010]; por. też, Zarychta I., *op. cit.*, s. 8-9.

5. Nauczyciel wychowania fizycznego jako istotne ogniwo procesu edukacyjnego: właściwy proces kształcenia przyszłych pedagogów oraz cechy nauczyciela WF

Zagadnienia związane z cechami jakimi powinien legitymować się każdy nauczyciel wychowania fizycznego nierozdzielnie wiążą się z problematyką kształcenia pedagogów tej specjalności oraz z oczekiwaniami społecznymi skoncentrowanymi wokół postrzegania nauczyciela, jako doradcy, mentora i przewodnika młodzieży w kwestiach sprawności fizycznej, sprawności ciała oraz zagadnieniach związanych ze zdrowiem, urodą, odpoczynkiem i relaksem.

Prawda o pracy nauczycieli jest smutna, powszechną bowiem wiedzą jest, że obecnie w placówkach szkolnych pracuje wiele osób, które nigdy nie powinny zostać nauczycielami, przy czym nie idzie tu wyłącznie o nauczycieli wychowania fizycznego. Taki stan rzeczy zmienić ma, wprowadzona kilka lat temu, reforma systemu edukacji. Wraz z pojawieniem się ścieżki awansu zawodowego nauczycieli pojawiła się szansa na zmianę sytuacji, która stworzy być może okazję sprzyjającą eliminowaniu z zawodu nauczyciela ludzi niekompetentnych²⁷.

Problemem związanym z kształceniem nauczycieli jest nabór do zawodu. Praktycznie rzecz ujmując pedagogiem zostać może każdy absolwent wyższej uczelni posiadający zaświadczenie o odbyciu praktyk pedagogicznych. Żadna z pedagogicznych uczelni wyższych podczas rekrutacji nie bada przydatności i predyspozycji kandydatów do zawodu nauczyciela, a przecież należy uświadomić sobie, że nie każdy jest predestynowany do bycia dobrym nauczycielem, osiągającym szczyty powodzenia w działalności dydaktyczno-wychowawczej, bowiem nie każdy posiada adekwatne, do uprawiania tego zawodu, cechy osobowości.

Przede wszystkim, każdego nauczyciela, niezależnie od specjalności, musi cechować tzw. takt pedagogiczny, rozumiany jako umiejętność poszanowania drugiego człowieka, jego prywatności i uczuć. Nauczyciel wychowania fizycznego, jako pedagog, w żadnej mierze nie

²⁷Muszkiet R., Żukow W., Karaskova V., Napierała M., *Nauczyciel wychowania fizycznego a oczekiwania społeczno-edukacyjne*, http://books.google.pl/books?id=87A7sct0oRoC&pg=PA66&lpg=PA66&dq=Nauczyciel+wychowania+fizyczne+go+a+oczekiwania+spo%C5%82eczno-edukacyjne+Muszkiet+R.&source=bl&ots=rVV6AwADOb&sig=OZioP9OeiWOw-GaBPSv6PyeHa3o&hl=pl&ei=g1y1TKzWKMvJswalx_yaCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false, s. 66, [data dostępu 13.10.2010].

powinien odbiegać od tego zakładanego i prognozowanego standardu. W związku z tym musi umieć, między innymi:

- zwracać się do uczniów tonem świadczącym o szczerości, ale nie będącym tożsamym z familiarnością,
- dostrzegać różnicę między zaufaniem a poufałością, co przejawia się w okazywaniu uczniowi zaufania, ale nie wdawaniu się z nim w poufałe relacje,
- umiejętnie wyrażać swoją prośbę,
- oddziaływać na ucznia poprzez propozycje, nie zaś narzucanie swojej woli,
- rzeczowo i poważnie traktować ucznia nie okazując przy tym irytacji i zniecierpliwienia,
- umiejętnie, bez przybierania pozycji mentora, prowadzić rozmowy z uczniem.²⁸

Wszystko, co napisano powyżej jest tylko formą myślenia życzeniowego, ponieważ badania przeprowadzone w 2002 roku pokazały, że nauczycieli rozpoczynających swoją karierę zawodową charakteryzuje zastraszająco małe zaangażowanie w pracę, bardzo niski poziom przygotowania merytorycznego, a nade wszystko brak predyspozycji niezbędnych do wykonywania zawodu zaufania publicznego, jakim jest zawód nauczyciela. Wszystko to z kolei przekłada się na postawę roszczeniową, bierność i nieumiejętność rozwiązywania problemów w sferze wychowawczej, społecznej oraz organizacyjnej. Za taki stan rzeczy obwiniać należy szkoły wyższe, które kształcąc nauczycieli nie przywiązują znaczącej wagi do konieczności kształcenia ogólnego, przy położeniu szczególnego nacisku na kulturę osobistą, ciągłe dążenie do samorozwoju i samodoskonalenia, utrzymaną na wysokim poziomie orientację w rzeczywistości społecznej, kulturowej czy politycznej²⁹. Jednak największym grzechem uczelni wyższych, jaki popełniają w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli, jest redukcja ich obowiązkowej praktyki pedagogicznej do minimum. Słaba orientacja nauczycieli w kwestiach wymienionych powyżej jest pochodną błędnego kształcenia opartego głównie na rekonstruowaniu, odtwarzaniu bez udziału refleksji i aktywnego uczestniczenia w życiu szkoły. Na domiar złego uczelnie wyższe kształcąc przyszłych pedagogów redukują ich obowiązkową praktykę pedagogiczną do absolutnego minimum.

²⁸Ibidem, s. 72.

²⁹Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*, www.21.edu.pl/ks/2/221.doc, s. 224, [data dostępu 13.10.2010].

Z racji tego, że nauczyciel w procesie edukacyjnym jest ogniwem, od którego w największym stopniu zależy powodzenie całości kształcenia, należy stworzyć taki system edukowania przyszłych nauczycieli, który pozwoli na to, że nauczyciel wychowania fizycznego będzie przede wszystkim doradcą młodzieży do spraw zdrowia, sprawności i estetyki ciała, który jako wzór do naśladowania przez uczniów jest wiarygodny. Ważne jest, aby w kształceniu przyszłych nauczycieli położyć nacisk na to, aby nie było ono wyabstrahowane i pozbawione punktu odniesienia, jak miało to miejsce do tej pory. W związku z tym należy przekazywać studentom wiedzę przedmiotową, która jest niezbędna jeśli idzie o opanowanie podstaw związanych z wybranym przedmiotem kierunkowym, ale musi być ona połączona z doświadczeniami natury praktycznej, a także z tzw. wiedzą profesjonalną zwaną również podstawową, do której zaliczyć należy wiedzę: pedagogiczną, psychologiczną, diagnostyczną, dotyczącą celów i programów nauczania, a także wiedzę związaną z filozoficznymi i historycznymi podstawami edukacji.

Gdyby o cechach dobrego nauczyciela wychowania fizycznego, jako człowieka, mieli decydować uczniowie, z całą pewnością na pierwszym miejscu wymieniliby: uprzejmość, życzliwość, wyrozumiałość, opanowanie i partnerski stosunek do swoich podopiecznych. Z kolei na plan pierwszy, jeśli idzie o fachowość pedagoga, wysuwa się przede wszystkim sprawny sposób organizowania i przeprowadzania zajęć, korygowanie błędów uczniów, ćwiczenie wraz z nimi oraz dbanie o ich bezpieczeństwo.³⁰ Patrząc na zagadnienie bardziej szczegółowo, stwierdzić należy, że aby lekcje wychowania fizycznego nie były dla uczniów, kolokwialnie rzecz ujmując, konieczną do odrobienia pańszczyzną, nauczyciel:

- w żadnym razie nie może realizować przez wiele godzin jednej dyscypliny, ponieważ uczniowie zaczynają się nudzić;
- musi zawsze być serdeczny, życzliwy, wyrozumiały, a nade wszystko, sprawiedliwy w stosunku do każdego ucznia;
- powinien stosować nowoczesne i urozmaicone formy aktywności ruchowej;
- ma obowiązek poświęcać uwagę wszystkim uczniom niezależnie od poziomu ich fizycznej sprawności;
- powinien stosować indywidualizację procesu nauczania.³¹

Celem kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego powinno być dążenie do wypuszczenia w świat pedagoga, który:

³⁰Marciniak M., *Cechy dobrego nauczyciela W-F w opinii uczniów XX LO w Łodzi*, www.lider.sz.s.pl/biblioteka/download.php?plik_id=639&f..., s.1, [data dostępu 13.10.2010].

³¹Lidacka W.B., op. cit., s. 3-4.

- posiada niezbędną wiedzę z zakresu biologii, co umożliwi mu sprawne, a także kompetentne oddziaływanie na uczniów i ich organizmy;
- dysponuje szeregiem wiadomości z zakresu nauk społecznych, co stanowi warunek niezbędny dla podjęcia pracy nie tylko w charakterze nauczyciela, ale również w charakterze organizatora turystyki i rekreacji oraz lidera edukacji zdrowotnej;
- wyposażony jest w umiejętności związane z doбором środków kształcenia w zakresie wychowania fizycznego;
- cechuje się kulturą i wrażliwością pedagogiczną, co stanowi swego rodzaju gwarant efektywnej organizacji i realizacji tak zajęć lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych w zakresie sportu, rekreacji, turystyki i promocji zdrowia.³²

Świadomość konieczności zmian w kształceniu przyszłych nauczycieli, w tym nauczycieli wychowania fizycznego, stanowi pierwszy krok na drodze radykalnej zamiany programu nauczania. Niezbędnym warunkiem osiągnięcia powodzenia w tej materii jest konieczność uświadomienia sobie przez uczelnie wyższe, zarówno publiczne, jak i prywatne, że nie można kosztem kształcenia przyszłych kadr nauczycielskich zredukować własnych wydatków. Tymczasem okazuje się, że takie praktyki, o ile nie są standardem, zdarzają się aż nazbyt często – okazuje się bowiem, że w 56% skontrolowanych przez NIK uczelni wyższych w ogóle w programie kształcenia nauczycieli nie uwzględniono przygotowywania przyszłych pedagogów w zakresie drugiej specjalności, co stanowi ewidentne naruszenie zapisów zawartych w ustawie o szkolnictwie wyższym. Takie zaniechanie ze strony uczelni jest tożsame z ograniczeniami uprawnień zawodowych nauczycieli. Co gorsza w grupie przedmiotów, które realizowano w okrojonym wymiarze czasowym, znalazły się: psychologia, pedagogika, wychowanie zdrowotne, ćwiczenia korekcyjne, rytm i taniec³³, a więc przedmioty stanowiące podstawę wiedzy przyszłego nauczyciela. Skoro student opuszcza mury uczelni wyposażony w wiedzę niepełną, wręcz niekiedy nawet szczątkową, trudno oczekiwać, że jako nauczyciel wychowania fizycznego osiągnie w zawodzie mistrzostwo. Problemem będzie nawet przyrównanie go do rzemieślnika. Na konieczność wprowadzenia zmian w procesie kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego zwracają uwagę sami studenci tego kierunku, którzy domagają się zwielokrotnienia ilości zajęć

³² Sylwetka absolwenta, <http://www.pwsz.raciborz.edu.pl/index.php/kierunki-i-specjalnosci-studiow/studia-licencjackie/wychowanie-fizyczne>, [data dostępu 13.10.2010].

³³ Informacja o wynikach kontroli..., s. 54-55.

praktycznych w okresie swojego kształcenia, w powiązaniu ze zintensyfikowaną nauką metodyki wychowania fizycznego.³⁴

Zadaniem szkoły wyższej, przygotowującej studentów, do pracy w zawodzie nauczyciela, jest nie tylko przekazanie, we właściwych proporcjach, niezbędnej wiedzy, ale również wpojenie studentom świadomości konieczności nieustannego rozwoju oraz ciągłego podnoszenia swoich zawodowych kwalifikacji. Student nie może opuścić uczelni z przekonaniem, że jego nauka dobiegła końca. Musi zdawać sobie sprawę z tego, że zakończył się pewien etap jego edukacji dający mu jedynie, poparte wiedzą, prawo do wykonywania wyuczonego zawodu. Jednak następny etap edukacji dopiero przed nim. Teoria, jak zwykle, nieco różni się z praktyką. Jak się bowiem okazuje, pomimo tego, iż nauczyciele wychowania fizycznego zdają sobie sprawę z obowiązku zawodowego doskonalenia się, szkoła, w której pracują, nie koniecznie przychodzi im z pomocą. Autorzy, przywołanego już kilkakrotnie raportu Najwyższej Izby Kontroli, zwracają uwagę na ten problem, alarmując, że w 78% skontrolowanych szkół nie zostały przez dyrektora ani Radę Pedagogiczną określone zasady organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli. Z kolei w 40% placówek oświatowych nie został przez dyrektorów opracowany i rozpisany wieloletni plan zawodowego doskonalenia nauczycieli. Na mapie Polski spotkać również można szkoły, w których jedna trzecia nauczycieli wychowania fizycznego nie uczestniczy w żadnych formach przedmiotowego doskonalenia.³⁵

³⁴ Ibidem, s. 56.

³⁵ Ibidem, s. 49-50.

6. Konieczność indywidualizacji pracy z uczniem na lekcjach wychowania fizycznego

Jak wielokrotnie do tej pory wspomiano, zadaniem szkoły jest dbałość o wszechstronny rozwój osobowości ucznia. Jednakże podczas realizacji tego celu należy pamiętać o konieczności wdrożenia indywidualizacji procesu nauczania i wychowania. Przez indywidualizację rozumieć należy taki sposób organizowania nauczania i wychowania, który uwzględnia fakt występowania różnic w zakresie zdolności, zainteresowań oraz umiejętności pomiędzy poszczególnymi uczniami w określonym wieku szkolnym. Indywidualizowany proces kształcenia pełni istotne, z punktu widzenia dydaktyki, funkcje, spośród których najważniejsze to:

- funkcja motywacyjna;
- funkcja aktywizująca;
- funkcja kontrolna;
- funkcja wychowawcza³⁶.

Indywidualizacja procesu nauczania dotyczy zarówno uczniów wybitnie uzdolnionych w kierunku jakiegoś przedmiotu, jak i mniej zdolnych, a także tych posiadających dysfunkcje. Warto również pamiętać, że indywidualizacja w zakresie wychowania fizycznego musi brać pod uwagę również płeć uczniów, inaczej bowiem ćwiczą dziewczęta, a inaczej chłopcy, jak i coraz powszechniejszą otyłość wśród młodzieży.

Indywidualizacja ma na celu dążenie do poprawienia wyników w uczeniu się dziecka dzięki wykorzystaniu jego właściwości, a także poprzez rozbudowywanie jego możliwości indywidualnych. Uogólniając powiedzieć można, że sukces procesu indywidualizacji nauczania uwarunkowany jest trzema elementami:

- dostosowaniem programu i wymagań do możliwości percepcyjnych i poznawczych ucznia;
- wykorzystaniem jego możliwości w jak największym stopniu;
- ciągłym rozwijaniem możliwości ucznia.³⁷

³⁶ *Indywidualizacja*, <http://www.mastalski.pl/michal296.html> [data dostępu 13.10.2010].

³⁷ *Ibidem*.

6.1 Praca z uczniem zdolnym

Indywidualizację nauczania stosuje się, jak już wspomniano, między innymi wobec uczniów wybitnie uzdolnionych, czyli takich, których posiadają ponadprzeciętne predyspozycje. Warto dodać, że uczeń zdolny nie koniecznie musi wykazywać zdolności w kierunku wszystkich nauczanych przedmiotów. Jego wyjątkowe predyspozycje i zainteresowania mogą oscylować wokół jednego przedmiotu, na przykład wychowania fizycznego właśnie. Na ogólną charakterystykę ucznia zdolnego składa się kilka zasadniczych cech, w tym:

- wysoki poziom zdolności ogólnych, co przejawia się zarówno w samym procesie uczenia się, ale również w oryginalności, jak i podejmowaniu wszelkiego rodzaju inicjatyw,
- znaczny poziom uzdolnień czyli zdolności specjalnych,
- bardzo silna motywacja związana z zajmowaniem się uczniem określoną dziedziną działalności,
- zdolność do systematycznej i wyczerpanej pracy,
- samodzielność, poczucie własnej wartości, wytrwałość i upór w dążeniach.³⁸

Obowiązkiem każdej placówki szkolnej jest wyszukiwanie takich uczniów oraz pomaganie im w dalszym indywidualnym rozwoju. Z kolei do obowiązków nauczyciela mającego pod swoją opieką ucznia o ponadprzeciętnych zdolnościach należy:

- opracowanie oraz dobór skutecznych form i metod pracy z nim;
- motywowanie go do dalszej systematycznej i wyczerpanej pracy, połączone z aktywizowaniem podopiecznego;
- poddawanie analizie osiągnięć ucznia połączone z koniecznością dzielenia się z nim uwagami i doświadczeniem;
- nieustanne nakłanianie ucznia do samorealizacji;
- wcielenie się w rolę doradcy;
- współpraca z rodzicami;
- indywidualizacja w zakresie prac domowych polegająca na przydzielaniu jednostkom wyjątkowo zdolnym zadań trudniejszych.³⁹

³⁸Twardowska B., Kiwak A., Pogoda I., *Program pracy z uczniem zdolnym i uczniem mającym trudności w nauce w Zespole Szkół Agrotechniczno-Ekonomicznych w WERYNI w roku szkolnym 2008/2009*, Werynia 2008, , <http://zsaewerynia.neostrada.pl/program%20pracy%20z%20u.pdf>, s. 4 [data dostępu 13.10.2010].

Co zaś się tyczy szczegółów, a więc pracy z uczniem o ponadprzeciętnych zdolnościach na lekcjach wychowania fizycznego, to realizować ją należy w sposób następujący:

- należy formułować zadania w taki sposób, aby nadać im optymalny poziom trudności dzięki czemu będą motywowały ucznia,
- trzeba stosować odpowiednie metod nauczania, dzięki którym uczeń na opanowanie konkretnych umiejętności będzie potrzebował znacznie mniej czasu, do metod tych zalicza się:
 - metodę syntetyczną zwaną również całościową polegającą na nauczaniu konkretnego ćwiczenia w całości, bez podziału na części, więc bez naruszania schematu.
 - metodę stawiania dodatkowych zadań,
 - metodę treningową, która jest realizowana, zgodnie z wytycznymi metodyki nauczania wychowania fizycznego oraz teorii sportu, przede wszystkim na zajęciach SKS, a która została dostosowana do poziomu rozwoju uczniów oraz ich indywidualnego zaawansowania jeśli idzie o trening,
 - metodę kierowania samowychowaniem polegającą na przybliżeniu uczniowi zarówno celów, jak i ideałów związanych pracy nad sobą. Dzięki tej metodzie młody człowiek ma przyswoić sobie odpowiednie techniki pracy nad sobą, poznać rozmaite sposoby kontrolowania własnego rozwoju poprzez stawianie sobie jasno sprecyzowanych określonych celów.⁴⁰

6.2 Praca z uczniem słabym

Nauczyciele podczas swojej drogi zawodowej często spotykają się z tzw. uczniami słabymi, a więc takimi, którzy pomimo tego, iż nie stwierdzono u nich jakichkolwiek dysfunkcji, przejawiają duże trudności w zakresie przyswajania wiedzy, opanowania podstawowego materiału oraz osiągnięcia zadowalających wyników w nauce. Przyczyn składających się szkolne niepowodzenia może być wiele, albowiem uwarunkowane są one różnymi czynnikami. Do najczęściej spotykanych zaliczyć należy trudności:

- podłożu szkolnym, społecznym bądź takie, które są pochodną cech osobowościowych i fizycznych ucznia;

³⁹ Ibidem, s. 6.

⁴⁰ Program pracy z uczniem zdolnym. Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie Wychowanie fizyczne, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zuz_.doc, s. 12 [data dostępu 13.10.2010].

- mające swoje korzenie w środowisku społecznym ucznia, szczególnie zaś w rodzinie;
- takie, których przyczyną jest nauczyciel i szkoła.⁴¹

Niezależnie od tego, która z wymienionych powyżej przyczyn powoduje trudności ucznia w nauce, istnieje konieczność objęcia go pomocą i otoczenia opieką. Najpierw jednak należy zdiagnozować sytuację w oparciu o wykaz cech charakteryzujących ucznia tzw. trudnego, do których, poza brakiem zainteresowania nauką, zalicza się:

- słabą aktywność;
- lekceważenie pedagoga połączone z niewykonywaniem wydawanych przez niego poleceń;
- trudności w zapamiętywaniu i utrwalaniu reguł;
- brak umiejętności i zręczności w kierowaniu własnymi procesami psychicznymi, a więc problemy z kojarzeniem, spostrzeganiem, koncentrowaniem uwagi i zapamiętywaniem;
- bierność połączona z rezygnacją;
- częste, niekiedy nawet nagminne wagary;
- kłamstwa w połączeniu z agresją fizyczną, a także werbalną.⁴²

Zaznaczyć należy, że oczywiście uczeń tzw. słaby może mieć trudności w odniesieniu do wszystkich, nauczanych w szkole przedmiotów z wychowaniem fizycznym włącznie, albo też, co zdarza dość powszechnie w tej dziedzinie notuje wyjątkowe osiągnięcia. Zdarzają się jednak również uczniowie, którzy w ogóle z wychowaniem fizycznym sobie nie radzą, a nadto sprawiają kłopoty wychowawcze. W takim przypadku lekcje WF mogą odegrać znaczącą rolę, bowiem wpływa na kształtowanie w takich dzieciach kompetencji odnośnie funkcjonowania z grupie i zespole, przestrzegania zasady uczciwości podczas sportowej rywalizacji, nadto jednak wdraża do dyscypliny nierozzerwalnie związanej z procesem dydaktycznym i wychowawczym, co następnie owocuje w dorosłym życiu. Lekcje wychowania fizycznego, poprzez konieczność postępowania zgodnie z regulaminem gier zespołowych czy zawodów sportowych, są dla wszystkich uczniów, a zwłaszcza tych sprawiających trudności wychowawcze, znakomitą sposobem wyrabiania u nich umiejętności związanych z kształtowaniem właściwej postawy moralnej. Chodzi przede

⁴¹Źródło: *Program pracy z uczniem słabym*, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zus.doc, s. 2-3 [data dostępu 13.10.2010].

⁴²Por.: *Program pracy z uczniem zdolnym ...*, s. 4.

wszystkim o nieodzowność ponoszenia konsekwencji wynikających z popełnianych błędów i przekroczenia wytycznych, w tym przypadku regulaminu gry czy zabawy.

W celu objęcia ucznia trudnego pomocą oraz zagwarantowania jej powodzenia nauczyciel musi przede wszystkim dążyć do wykrycia źródła problemów, a następnie przeprowadzić ich dogłębną analizę połączoną z poznaniem warunków środowiska, w którym uczeń na co dzień przebywa. Ważnym elementem opieki nad uczniem słabym jest również współpraca z rodzicami dziecka, która nie powinna ograniczać się wyłącznie do wywiadówek i zebrań – należy nadać jej formę indywidualnych konsultacji. Nadto zadaniem nauczyciela jest podjęcie próby stworzenia *spectrum* możliwości przyspieszających krystalizację i skonkretyzowanie indywidualnych zainteresowań ucznia oraz jego samookreślenie się na tej płaszczyźnie. Chodzi tu przede wszystkim o wszelkiego rodzaju koła przedmiotowe.⁴³

Metody pracy z uczniem słabym podczas lekcji wychowania fizycznego są bardzo podobne do tych wykorzystywanych w przypadku zajmowania się uczniem wybitnie uzdolnionym, stosuje się bowiem:

- metodę syntetyczną;
- metodę analityczną polegającą na nauczaniu ćwiczenia poprzez rozbicie go na pojedyncze elementy składowe i późniejsze łączenie ich w całość. Metodę analityczną stosuje się ją głównie przy nauczaniu ćwiczeń bardziej skomplikowanych, układowych;
- metodę kombinowaną stanowiącą kontaminację metody syntetycznej i analitycznej, a polegającą na tym, że czynności i ćwiczeń łatwych dziecko uczy się w całości, trudne zaś dzielone są na mniej skomplikowane części składowe.⁴⁴

6.3 Praca z uczniem z nadwagą i otyłością

Istotnym elementem pracy nauczyciela wychowania fizycznego jest specyfika pracy z uczniem otyłym, która wymaga konieczności wprowadzenia indywidualizacji procesu nauczania. Niestety w polskich szkołach jest coraz więcej dzieci otyłych, a ich liczba wzrasta w zastraszającym tempie. Głównym powodem epidemii wśród dzieci są niewłaściwe nawyki żywieniowe oraz brak ruchu, czyli szeroko rozumianej aktywności fizycznej. Rodzice, kochający i rozpieszczający swoje dzieci, mający na względzie dbałość o jak najlepsze samopoczucie pociechy, często zamiast jabłka czy innego owocu, wkładają mu do tornistra

⁴³ Ibidem, s.7.

⁴⁴ Por.: *Program pracy z uczniem słabym*, s. 9.

baton, chipsy bądź innego rodzaju kaloryczne i niezdrowe przysmaki. Ale takie zachowanie rodziców, graniczące z brakiem odpowiedzialności za zdrowie dziecka, ma swoją cenę, bowiem przyjemność dla dziecka z jedzenia łakoci jest wielka, ale chwilowa, nadto konsekwencje tego niekiedy bywają opłakane. Dziecko tyje, a to z kolei wpędza je w frustrację, która z kolei niknie, kiedy młody człowiek znajduje pocieszenie w jedzeniu słodczy.

Powszechnie wiadomo, że dzieci z nadwagą i otyłością są wyśmiewane oraz szykanowane przez swoich rówieśników, tak w życiu codziennym, jak i na lekcjach wychowania fizycznego, które stanowią dla takich uczniów synonim drogi przez mękę. Pierwszy etap upokorzenia, czasem wręcz upodlenia, ma miejsce przed lekcją WF, kiedy uczeń musi się do niej przygotować, a więc przebrać w strój do ćwiczeń. Wstyd i lęk przed kąśliwymi i okrutnymi uwagami rówieśników powoduje, że dziecko nie chce przebierać się w szatni, wśród innych uczniów w związku z czym albo przebiera się w ogromnym pośpiechu w toalecie, albo też w domu, przed wyjściem do szkoły wkłada pod ubranie strój sportowy.⁴⁵ Takie zachowanie, stojące w sprzeczności z zasadami higieny, wydaje się być mało szkodliwe w porównaniu z tym, które można zaobserwować u uczniów coraz częściej – regularnie, każdego roku przed rozpoczęciem nauki starają się uzyskać zwolnienie lekarskie z lekcji wychowania fizycznego. Dzieje się tak dlatego, że żaden uczeń nie lubi demonstrować swojej odmienności, która z całą pewnością w dosadny i mało taktowny sposób zostanie skomentowana przez jego rówieśników.

Ważne jest, aby nauczyciel wychowania fizycznego, nim podejmie adekwatne kroki względem otyłego ucznia, odbył rozmowę z rodzicami i dowiedział się czy przyczyny problemów dziecka nie mają podłoża endogennego, a więc czy nie stanowią pochodnej zaburzeń funkcjonowania organizmu.

Nauczyciel wychowania fizycznego jako promotor zdrowego i aktywnego stylu życia, zobowiązany jest uświadomić uczniom, nie tylko to, że wraz z nadmiarem masy ciała wzrasta u nich nie tylko prawdopodobieństwo wystąpienia otyłości w wieku dorosłym (jak wskazują wyniki badań pośród 75-80% dzieci otyłych będzie otyłe po uzyskaniu pełnoletniości), ale również, a może przede wszystkim nauczyciel powinien unaocznić uczniom zagrożenia związane z różnymi powikłaniami wynikającymi z otyłości, jak choćby choroby układu

⁴⁵ Ibidem.

sercowo-naczyniowego czy cukrzyca, która jest chorobą nieuleczalną prowadzącą do stopniowego wyniszczenia organizmu.⁴⁶

Mogłoby wydawać się, że lekcje wychowania fizycznego, z racji tego, że są obowiązkowe, będą miały największy wpływ na zwalczanie otyłości wśród młodzieży. Rzeczywistość jednak, w sposób diametralny, odbiega od wyobrażeń na ten temat. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka. Po pierwsze, nauczyciele nie wykorzystują całości swojego potencjału przez co nie starają się stworzyć uczniom okazji do uczestniczenia w zajęciach wywołujących ich zainteresowanie i sprawiających im przyjemność. Po drugie, w polskich szkołach często występują trudności związane z organizacją oraz warunkami przeprowadzania lekcji WF, u podłoża których leży przede wszystkim niewystarczająca ilość sprzętu sportowego, zbyt duża liczebność grup podczas zajęć oraz aż nazbyt częsty brak sali gimnastycznej. Po trzecie, rzadko kiedy zajęcia są dostosowane do potrzeb ucznia otyłego oraz jego możliwości i oczekiwań. Po czwarte, co stanowi niejako pochodną przyczyny trzeciej, przynajmniej 30% uczniów z nadwagą w ogóle nie bierze udziału w lekcjach wychowania fizycznego, a 2% dzieci z nadwagą jest z zajęć zwolnionych trwale.⁴⁷

Uczeń otyły nie może pozostać bez pomocy, zaś jego problemów w tym zakresie nie rozwiąże ani on sam, ani jego środowisko rodzinne, ponieważ to właśnie z domu wyniósł wzorce zachowań i nawyków, w tym te, dotyczące żywienia i aktywności fizycznej. Zadanie przyjscia z pomocą takiemu uczniowi spoczywa na barkach nauczyciela wychowania fizycznego. Jego rolą jest zwiększenie motywacji dziecka do podejmowania wysiłków mających na celu zmniejszenie nadmiernej masy ciała. W związku z powyższym nauczyciel zobowiązany jest przede wszystkim do:

- dostosowania formy i metod nauczania do oczekiwań i możliwości uczniów otyłych;
- zachęcania takich uczniów do uprawiania dyscyplin, w których nadwaga nie stanowi czynnika dyskwalifikującego, a wręcz przeciwnie – masa ciała może być swego rodzaju atutem;
- przygotowania podopiecznemu odpowiedniego zestawu ćwiczeń, które ma on regularnie wykonywać w domu;

⁴⁶ Jodkowska M., Oblacińska A., Tabak I., Radiukiewicz K., *Rola nauczycieli wychowania fizycznego w opiece czynnej nad uczniami z nadwagą i otyłością*, http://medycynawiekurozwojowego.pl/pl/articles/item/18498/rola_nauczycieli_wychowania_fizycznego_wopiece_czynnej_nad_uczniami_znadwaga_iotyloscia [data dostępu 14.10.2010].

⁴⁷ Ibidem.

- nawiązania kontaktu i podjęcia stałej, systematycznej współpracy z rodzicami ucznia, co powinno przekładać się na próbę podjęcia działań zmierzających w kierunku motywowania całej rodziny do podjęcia aktywności fizycznej, a także wdrażania w życie wszelkiego rodzaju zachowań prozdrowotnych⁴⁸,
- podjęcia próby przeciwdziałania wyśmiewaniu i izolowaniu uczniów otyłych przez rówieśników – na wszelkie przejawy dyskryminacji nauczyciel musi reagować bezzwłocznie i stanowczo,
- skłonienia ucznia do próby zaakceptowania swojego ciała, co ma trudny do przecenienia wpływ na podniesienie poczucia własnej wartości dziecka.

6.4 Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu wzroku

Wbrew powszechnie obowiązującym opiniom, dzieci niepełnosprawne, czyli posiadające dysfunkcje w obrębie pewnych narządów, np.: ruchu, wzroku, słuchu bądź też w obrębie intelektu, nie mogą i nie powinny być odsuwane od aktywności fizycznej, a więc tym samym od lekcji wychowania fizycznego. Lekcje te są bowiem niezwykle ważnym elementem wpływającym na rozwój dzieci niepełnosprawnych z racji tego, że podczas ich trwania uczniowie nabywają i doskonalą sprawność fizyczną, ale także rozwijają się intelektualnie. Oczywiście pamiętać należy, że u dziecka niepełnosprawnego, większą rolę odgrywają zabawy i gry ruchowe, niż w przypadku ucznia sprawnego. Dzięki grom i zabawom dziecko zdobywa nowe umiejętności ruchowe. Z kolei na lekcjach wychowania fizycznego rozwija się u niego siłę, szybkość, wytrzymałość, kształci nawyki utrzymywania właściwej postawy ciała.

Wychowanie fizyczne odgrywa niebagatelną rolę, jeśli idzie o kategorie fizjologiczne, albowiem wpływa ono w znacznym stopniu na budowanie i kształtowanie umiejętności w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej. Nadto rozwija pamięć ruchową, wyrabia poczucie równowagi. Z kolei do podstawowych funkcji wychowania fizycznego w zakresie rewalidacji zaliczyć wrabianie u dzieci nawyków o charakterze higieniczno-zdrowotnym, co pomaga wdrożyć dziecko do współżycia społecznego, rodzinnego i rówieśniczego. Wychowanie fizyczne, polegające na nauce poruszania się w terenie, grach i zabawach na powietrzu pozwala uodpornić organizm dziecka oraz wdrożyć je do czynnego wypoczynku. Podkreślić należy, że czynne branie udziału dzieci słabo widzących w lekcjach

⁴⁸Ibidem.

wychowania fizycznego, zwłaszcza zaś w gimnastyce korekcyjno-kompensacyjnej jest o tyle istotne, że ponad połowa z nich posiada stwierdzone zaawansowane wady postawy, przede wszystkim: płaskostopie, skoliozę, hiperkifozę, kifoskolioza i hiperlordozę, często także zdarzają się przykurcze mięśni ud oraz podudzi.⁴⁹

Stanięcie przed koniecznością prowadzenia zajęć, w których uczestniczą uczniowie słabo widzący stanowi dla nauczyciela swego rodzaju wyzwanie, któremu wcześniej nie musiał sprostać. W postępowaniu z dziećmi posiadającymi dysfunkcję w obrębie wzroku należy przyjąć pewien algorytm postępowania. Przede wszystkim ważne jest, aby pedagog, który po raz pierwszy zetknął się w dzieckiem niewidomym lub słabo widzącym dowiedział się możliwie jak najwięcej na temat:

- dysfunkcji ucznia;
- posiadanych przez osoby z uszkodzonym wzrokiem możliwości psychofizycznych;
- uwarunkowań prawnych dotyczących ucznia niedowidzącego w dobie reformy systemu edukacji;
- warunków domowych ucznia.⁵⁰

Do najczęściej występujących u dzieci schorzeń obejmujących narząd wzorku zalicza się:

- wady refrakcji;
- zeza;
- zaćmę;
- jaskrę wrodzoną;
- nowotwory.⁵¹

Żadne z wymienionych schorzeń nie dyskwalifikuje ucznia, jeśli idzie o aktywność fizyczną, bowiem młodzież z osłabionym widzeniem nie tylko może, ale również powinna uczestniczyć w przeróżnych rodzajach aktywności fizycznej, z tego względu, iż jest to dla dzieci niedowidzących jeden z rozlicznych sposobów na polepszenie ukrwienia oka.⁵²

⁴⁹ Sikorska A., *Orientacja przestrzenna i wychowanie fizyczne*, [w:] Jakubowski S. (red.), *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi*, Warszawa 2001, ii3.ap.siedlce.pl/.../Jakubowski%20i%20inni%20Poradnik%20dydaktyczny.rtf, s. 279 [data dostępu 15.10.2010].

⁵⁰ Piechna A., *Dziecko słabo widzące w szkole masowej. Poradnik dla nauczyciela*, , www.eduforum.pl/modules.php?name=Publikacje&d_op..., s. 2 [data dostępu 15.10.2010].

⁵¹ Ibidem.

⁵² Krawczyk A., *Uczeń niepełnosprawny w szkole. Zwolnienia z zajęć wychowania fizycznego dzieci i młodzieży słabo widzącej – pomocne czy szkodliwe działanie dorosłych?*, http://www.adaptacje.uw.edu.pl/publikacje/edukacja/4_2_uczen_niep_w_szkole.html, s.2, [data dostępu 15.10.2010].

Nauczyciel wychowania fizycznego musi pamiętać o podstawowej rzeczy, mianowicie nim rozpocznie lekcję powinien wprowadzić zajęcia z orientacji przestrzennej, które u uczniów słabo widzących, mają znaczny wpływ na wzbogacenie ich sfery poznawczej ucznia. Dzięki temu uczniowie odczuwają satysfakcję, kiedy uda im się pokonać własną słabość i niedoskonałość, co przy okazji podnosi poziom ich samooceny. Do ćwiczeń wspomagających orientację przestrzenną dzieci niedowidzących zaliczyć można te najprostsze, polegające na przykład na chodzeniu wszystkich uczniów wzdłuż ściany, bądź na wchodzeniu wszystkich do koła.⁵³

Dla nauczyciela wychowania fizycznego ważną kwestią pozostaje sprawa indywidualizacji pracy z uczniem słabo widzącym. Mając na względzie fakt, że aktywność fizyczna posiada ogromną wartość rewalidacyjną, musi dobierać ćwiczenia tak, aby w żadnym razie nie nastąpiło pogorszenie stanu zdrowia ucznia. W związku z tym bezwzględnie nie zakazane jest wdrażanie ćwiczeń:

- powodujących nagłe zmiany ciśnienia oraz napięcia szyi;
- takich, podczas wykonywania których głowa znajduje się nisko;
- siłowych;
- przewrotów;
- skłonów w przód i w tył;
- podskoków,
- stawanie na głowie.⁵⁴

Ważna jest również metodologia nauczania dziecka słabo widzącego nowego ćwiczenia. Istnieje algorytm postępowania, mający ułatwić uczniowi opanowanie nowego układu ruchowego bądź ćwiczenia. Po pierwsze, nauczyciel musi nazwać ćwiczenie i wyjaśnić podopiecznemu czemu ma ono służyć. W drugim kroku demonstruje je wraz z równoczesnym słownym objaśnieniem. Na trzeci krok składa się próba wykonania ćwiczenia przez ucznia z pomocą nauczyciela. Następnie uczeń wykonuje nowe ćwiczenie samodzielnie, choć oczywiście pod kontrolą pedagoga, aby następnie przejść do kroku piątego i wykonać ćwiczenie samodzielnie. Ostatni etap polega na doskonaleniu opanowanego uprzednio ćwiczenia poprzez jego wielokrotne powtarzanie.⁵⁵

⁵³ Marczyk A., *Praca nauczyciela wychowania fizycznego z uczniem z dysfunkcją narządu słuchu lub wzorku w oparciu o doświadczenia nauczycieli ZSO nr 6 w Gorzowie Wlkp.*, <http://nauczyciel.szm.com/wychowaniefizyczne/Marczykpraca.htm>, s. 7 [data dostępu 15.10.2010].

⁵⁴ Piechna A., op. cit., s. 14.

⁵⁵ Ibidem.

6.5 Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu słuchu

Metoda postępowania z uczniem posiadającym wadę słuchu jest prawie analogiczna do tej, którą stosuje się w przypadku dzieci słabo widzących. Tak więc nauczyciel, który po raz pierwszy w swoim życiu zawodowym spotyka się z uczniem posiadającym dysfunkcję słuchową, musi zapoznać się z diagnozą oraz wszelkimi zaleceniami lekarskimi, które musi bezwzględnie respektować. Nadto konieczne jest ustalenie czy uczeń może brać udział w lekcjach wychowania fizycznego z aparatem słuchowym.

Przed przystąpieniem do pracy z uczniem słabo słyszającym nauczyciel musi mieć świadomość tego, z czym dzieci niedosłyszające mają największe problemy. Jako, że słuch jest podstawowym narządem dającym sposobność komunikowania się dysfunkcje w jego obrębie utrudniają bądź uniemożliwiają:

- lokalizację dźwięku;
- zróżnicowanie dźwięku pod względem toni, ilości i jakości;
- rozgraniczanie dźwięków mowy, a więc analizę głosek i słowną syntezę;
- orientację w terenie;
- komunikowanie się z otoczeniem;
- zastosowanie odpowiednich form gramatycznych.⁵⁶

W związku z tym, że słabe słyszenie zakłóca sprawne komunikowanie się dziecka z otoczeniem, nauczyciel musi zastosować odpowiednie, a więc indywidualizujące formy kontaktowania się z uczniem, jak również indywidualizację procesu nauczania. Pośród metod komunikowania się z dzieckiem posiadającym dysfunkcję w obrębie słuchu wyróżnia się cztery podstawowe:

- metodę audytywno – werbalną zwaną ustną;
- daktylografię;
- fonogestykę;
- język migowy.

Aby uczeń słabo słyszający chętnie uczestniczył w lekcjach wychowania fizycznego nauczyciel musi przyjąć do wiadomości dwie obowiązujące zasady. Po pierwsze, nie powinien używać gwizdka, jak i wszelkich innych akustycznych form mających na celu porozumiewania się z uczniem, ponieważ uczeń bardzo słabo słyszy gwizdek lub też nie

⁵⁶ Marczyk A., op, cit., s. 1-2.

słyszy go wcale. Po drugie, aby komunikacja z uczniem przynosiła spodziewane rezultaty nauczyciel nie może stać od ucznia w odległości większej niż 150 cm. Nadto musi być zwrócony od ucznia całą twarzą, tak, aby była dla niego dobrze widoczna.⁵⁷

W pracy z uczniem niedosłyszącym, jak już wspomniano, należy stosować indywidualizację nauczania, połączoną z zasadą systematyczności oraz stopniowania trudności. Z kolei spośród metod nauczania najszersze zastosowanie, poza metodami aktywizującymi oraz poszukującymi, będą miały:

- naśladowcza;
- ściśła;
- bezpośredniej celowości ruchu;
- pokazowa polegająca na dokładnym, właściwym wyjaśnieniu⁵⁸.

6.6 Praca z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim

Jako że aktywność fizyczna stanowi jeden z filarów prawidłowego rozwoju człowieka oraz jego socjalizacji jest ona również wskazana i jak najbardziej zalecana u osób upośledzonych umysłowo. O metodach i celach pracy z uczniami dotkniętymi tego rodzaju dysfunkcją decyduje stopień upośledzenia. W niniejszym programie zagadnienie pracy z uczniami niepełnosprawnymi intelektualnie zostanie ograniczone jedynie do upośledzenia w stopniu lekkim, ponieważ tylko takich uczniów student może spotkać podczas odbywania obowiązkowej praktyki pedagogicznej, w innym bowiem przypadku należałoby brać pod uwagę studentów ze specjalizacją w zakresie oligofrenopedagogiki, przygotowującą wyłącznie do pracy z młodzieżą upośledzoną umysłowo.

Wedle danych statystycznych dotyczących krajów cywilizowanych, upośledzeniem umysłowym dotkniętych jest około 3% ogółu populacji. Badania przeprowadzone na przestrzeni pierwszej połowy lat 90-tych, wskazują, że w Polsce żyło około 470 tys. ludzi z dysfunkcjami w obrębie intelektu, z czego 270 tys. stanowiły dzieci. Obecnie liczbę upośledzonych umysłowo szacuje się w Polsce na ponad milion, przy czym są to ludzie o różnym stopniu upośledzenia. Osoby niepełnosprawne intelektualnie w stopniu lekkim

⁵⁷ Marczyk A., op. cit., s. 3.

⁵⁸ Podaję za: Ibidem, s. 4.

stanowią zdecydowanie najbardziej liczną grupę populacyjną wśród wszystkich rodzajów odchyleń od normy intelektualnej⁵⁹.

Szkoła zajmuje jedno z czołowych miejsc, poza rodziną przedszkolem i organizacjami młodzieżowymi, które odgrywają znaczącą rolę w procesie rehabilitacji i wdrażania do życia społecznego dziecka upośledzonego umysłowo. To właśnie do jej zadań należy zarówno zapewnienie uczniowi możliwości rozwoju aktywności ruchowej powiązane z rozwijaniem kondycji fizycznej oraz przygotowanie do zawodu. Cele, jakie wyznacza sobie w pracy z uczniem upośledzonym umysłowo w stopniu lekkim nauczyciel wychowania fizycznego obejmują przede wszystkim takie aspekty, jak:

- konieczność wzmacniania ogólnej dynamiki organizmu przez dążenie do podnoszenia granic wydolności;
- udoskonalanie podstawowych cech motorycznych, głównie siły, szybkości, zwinności, wytrzymałości;
- kształtowanie połączone z doskonaleniem ruchowych nawyków, które będą ułatwiać uczniom upośledzonym postępowanie ruchowe w zależności od okoliczności życiowych związanych z aktywnością człowieka⁶⁰.

Nauczyciel wychowania fizycznego podczas pracy z dzieckiem upośledzonym umysłowo nie tylko musi wdrażać zasadę indywidualizacji nauczania, ale również pamiętać o stosowaniu innych zasad, w tym:

- pogłębłości – zbudowanej na założeniu, że bezpośrednie poznanie rzeczywistości uwarunkowane jest obserwacją, pomiarem i czynnościami praktycznymi. W przypadku zastosowania tej metody kieruje się działalnością poznawczą ucznia dzięki dostarczaniu mu adekwatnych wskazówek oraz zwracanie jego uwagi na istotne cechy konkretnych przedmiotów,
- systematyczności – której podstawę stanowi uprzednie określenie poziomu wyjściowych umiejętności i wiedzy ucznia, a następnie nawiązywanie do nich. Jej celem jest wdrażanie uczniów do samodzielnej, regularnej pracy,
- świadomości i aktywności – zasadzająca się na rozpoznaniu przez nauczyciela indywidualnych zainteresowań uczniów, stawianiu ich w sytuacjach wymagających dostrzegania i wyjaśniania rozbieżności pomiędzy rzeczywistością a posiadaną przez nich wiedzą,

⁵⁹ *Rewalidacyjne funkcje wychowania fizycznego dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim*, www.zsp4zamosc.edu.pl/nowa/images/.../wf/niepelnospawni.doc, s. 1-2 [data dostępu 15.10.2010].

⁶⁰ *Ibidem*, s. 2-3.

- trwałości wyników nauczania – zakładającej konieczność ukierunkowania nowego materiału na zainteresowania uczniów oraz pozytywnym wzmocnieniu pobudzającym motywację dzieci do zdobywania nowej wiedzy i nowych niezbędnych w dalszym życiu umiejętności,
- stopniowania trudności – zwana zasadą przystępności w nauczaniu- wedle jej założeń punktem wyjścia w nauczaniu jest to, co dla ucznia bliskie, znane i łatwe, przy równoczesnym uwzględnieniu różnic w tempie pracy uczniów oraz stopniu zaawansowania na płaszczyźnie przyswajania nowej wiedzy i umiejętności.

Wziąwszy pod uwagę wszelkie użytkowe form ruchu, ważne jest, aby dzieci z upośledzeniem umysłowym przyswoiły umiejętności podstawowe, tak elementarne jak np. jazda na rowerze. Poza tym dzięki wychowaniu fizycznemu w uczniach z dysfunkcją intelektualną rozwijają się podstawowe cechy związane z motoryką, kształtowaniem prawidłowej postawy. Z kolei u dzieci starszych wychowanie fizyczne powinno być ukierunkowane na kształcenie umiejętności i sprawności, które będą przydatne w pracy zawodowej.⁶¹

Do dyscyplin sportu najczęściej uprawianych przez osoby upośledzone umysłowo w stopniu lekkim zalicza się:

- gry zespołowe;
- lekkoatletykę;
- pływanie;
- narciarstwo.

W przypadku uczniów z umiarkowanym stopniem upośledzenia umysłowego największy nacisk, w przypadku lekcji wychowania fizycznego, położyć należy na gry i zabawy ruchowe charakteryzujące się różnym poziomem trudności, wycieczki dydaktyczne, naukę pływania i sportów zimowych, w tym narciarstwa, łyżwiarstwa oraz saneczkarstwa, udział w obozach rehabilitacyjnych.

Stopień upośledzenia umysłowego nie może stanowić podstawy do zaniechania przez ucznia aktywności fizycznej, nie tylko dlatego, że stanowi ona jeden z czynników prozdrowotnej postawy. Lekcje wychowania fizycznego są dla uczniów z umiarkowanym upośledzeniem umysłowym nie tylko szansą na ich usprawnienie, ale przede wszystkim sposobem na rozwijanie samodzielności przyczyniającej się do jego personalizacji

⁶¹ Ibidem, s. 6.

i socjalizacji, co z kolei umożliwi wyposaŹenie go w umiejętności pozwalające uczestniczyć w Źyciu społecznym.

6.7 Praca z dziewczętami

Kiedy porusza się temat konieczności indywidualizacji w nauczaniu wychowania fizycznego nie sposób pominąć tak waŹnego zagadnienia, jakim jest specyfika wychowania fizycznego dziewcząt. Na stałe w Źwiadomości społecznej utrzymało się przekonanie, Źe dziewczęta nie lubi lekcji wychowania fizycznego. Prawda przedstawia się w sposób nieco bardziej skomplikowany. Lekcje WF są okazj do rozładowania napięcia emocjonalnego, pozbycia się stresu, który równieŹ, a moŹe nawet w większym stopniu towarzyszy dziewczętom niŹ chłopcom. Jednak w przypadku, kiedy nauczyciel nie wprowadzi metody indywidualizowania, w związku z czym dziewczęta będa zmuszone do wykonywania tych samych ćwicz, które wykonuj chłopcy, nigdy nie będa w lekcjach wychowania fizycznego uczestniczyć chętnie, a z całą pewnością ich nie polubi. Dziewczęta zaczynają zwykle przejawiać negatywny stosunek do lekcji wychowania fizycznego głównie na etapie II i III klasy gimnazjum, a więc w momencie, kiedy dojrzewają biologicznie. Wraz z nastaniem okresu dojrzewania zmieniają się ich upodobania i zainteresowania. Rewolucyjna zmiana dotyczy równieŹ ich fizyczności, zmianie ulegają proporcje ciła, notuje się duŹy jego przyrost, większa się grubość tkanki tłuszczowej. Dziewczęta pod względem psychicznym, jak i fizycznym stają się młodymi kobietami, z czego nauczyciele często nie zdają sobie sprawy, co jest pierwszym krokiem na drodze do konfliktu w relacjach uczennic z nauczycielem wychowania fizycznego.⁶²

Celem zachęcenia dziewcząt do aktywnego uczestniczenia w lekcjach wychowania fizycznego nauczyciel powinien przede wszystkim zapoznać się z charakterystycznymi, dla tej płci wchodzącej w okres dorastania i dojrzewania, cechami tak fizycznymi, jak i psychicznymi, a także dobrać ćwicz adekwatne do stanu organizmu swoich uczennic. Wskazane jest więc przede wszystkim ograniczenie ćwicz siłowych, których celem jest kształtowanie poszczególnych elementów ciła, na rzecz ćwicz równomiernie rozwijających wszystkie mięśnie. Nie powinno się równieŹ wprowadzać ćwicz, które wymagają zbyt duŹego wysiłku. Zaś ze szczególną ostroŹnością stosować naleŹy

⁶² Gilecki J., Kaniuch A., *Specyfika wychowania fizycznego dziewcząt*, <http://pszs.przeworsk.w.interia.pl/Forum/AK.htm>, s. 10 [data dostępu 15.10.2010].; por. Staszewski S., *Przedmiot: wychowanie fizyczne. Specyfika metodyczna z wychowania fizycznego dziewcząt*, Łowicz 2004, www.szkola.net/.../download.php?...Specyfika...wychowania+fizycznego... [data dostępu 15.10.2010].

ćwiczenia podwyższające ciśnienie w jamie brzusznej: skłony napięte oraz podnoszenie i przenoszenie ciężarów.

Wraz z momentem osiągnięcia przez dziewczęta dojrzałości płciowej następuje zmiana w ich stosunku do uczestniczenia w lekcjach wychowania fizycznego. Dziewczęta zdrowe i prawidłowo rozwinięte, które podczas menstruacji czują się dobrze nie muszą wprowadzać kilkudniowej przerwy w wykonywaniu ćwiczeń fizycznych, ale natężenie ich musi zostać zmniejszone. Dziewczęta podczas miesiączki powinny zrezygnować z ćwiczeń mięśni brzucha, nie są również wskazane ćwiczenia powiązane ze zrywami i wstrząsami. W tym okresie wychowanie fizyczne u dziewcząt powinno być traktowane jako swego rodzaju przedsięwzięcie o charakterze higieniczno-zdrowotnym.

Jak wynika z tego, co napisano w zagadnieniach 7. – 7.7 konieczność zastosowania indywidualizacji w procesie nauczania wychowania fizycznego wydaje się być poza wszelką dyskusją, jako, że jest to metoda przynosząca uczniom wyłącznie korzyści, a przecież o dobro i zadowolenie młodzieży w nauczaniu przede wszystkim idzie. Jednak, jak się okazuje, dla niektórych nauczycieli pożytek płynący z tej metody nie jest dość jasny i nie są do niej przekonani, bądź też zwyczajnie nie chce im się pisać planów dydaktycznych uwzględniających indywidualizację. Jak można przeczytać w raporcie Najwyższej Izby Kontroli aż w 45% skontrolowanych szkół odkryto liczne niespójności jeśli idzie o opracowywane przez nauczycieli plany dydaktyczne. Okazało się bowiem, że nader często odnotowuje się zjawisko niedostosowania treści nauczania do indywidualnych możliwości i potrzeb uczniów, zwłaszcza zaś uczniów z dysfunkcjami.⁶³

Indywidualizacja nauczania pomaga w zwalczaniu stereotypów oraz dyskryminacji. Wielokrotnie zdarza się, że uczniowie słabi, otyli czy niepełnosprawni poddawani są różnym formom wykluczenia. Niepełnosprawność, jak również wszelka inna odmienność, taka jak na przykład otyłość, spotyka się niejednokrotnie z agresją ze strony społeczeństwa, ale nie jest to jedyna forma dyskryminacji, bowiem nader często zdarza się, że potrzeby osób niepełnosprawnych są ignorowane. Zadaniem nauczyciela wychowania fizycznego, jest właśnie, poprzez wprowadzenie procesu indywidualizacji nauczania, wyrównanie szans wszystkich uczniów, jeśli idzie o osiągnięcie satysfakcjonujących wyników w zakresie aktywności fizycznej, niezależnie od posiadanych przez nich dysfunkcji.

⁶³ Informacja o wynikach kontroli..., s. 31.

7. Przedmiotowy system oceniania

Wychowanie fizyczne jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w każdym typie szkół, dlatego też, jak każdy przedmiot będący istotnym ogniwem procesu dydaktycznego, podlega ocenie. Jednakże zaznaczyć trzeba, iż system oceniania, jeśli idzie o wychowanie fizyczne, jest nieco odmienny, niż ma to miejsce w przypadku przedmiotów, takich jak historia, biologia czy język polski. Na całokształt procesów związanych z wychowaniem fizycznym składają cztery konstytutywne etapy związane z kontrolą i oceną. Etap pierwszy polega na określeniu poziomu fizycznego rozwoju, sprawności fizycznej, stanu zdrowia, wiadomości, umiejętności i zachowań, przy uwzględnieniu warunków, w których wychowuje się uczeń, w ich aspekcie wychowawczym oraz środowiskowo-rodzinnym. W tym celu należy przeprowadzić czynności diagnostyczne, których wynik stanowią oceny wyjściowe. Drugi etap koncentruje się na skrupulatnym i systematycznym ocenianiu i kontrolowaniu postępów uczniów podczas trwania semestru i roku szkolnego (oceny okresowe). Kolejny etap to konieczność poddania analizie zakładanego i osiągniętego celu, a więc etap wystawiania oceny końcowej, czyli semestralnej bądź rocznej. Etap ostatni, czwarty polega przede wszystkim na planowaniu, zwanym programowaniem osiągnięć uczniów i ich doskonalenia.⁶⁴ Nauczyciel wychowania fizycznego mający ocenić ucznia, musi wziąć pod uwagę przede wszystkim poziom jego umiejętności, sprawności fizycznej, a także postęp jakiego ucznia w tej materii dokonał – chodzi tu przede wszystkim o jego zdolności w zakresie koordynacji, kondycji, motoryki, techniki, taktyki, organizacji, rekreacji. Ważnym elementem składowym oceny jest również postawa ucznia podczas lekcji, a więc jego zachowanie oraz aktywność tak na lekcjach, jak i podczas zajęć fakultatywnych. W żadnym razie kluczowego znaczenia dla oceny nie może mieć poziom sprawności fizycznej ucznia. Oczywiście jest ona ważna nie mniej jednak nie może decydować o nocie końcowej. Wedle założeń nowej podstawy programowej najważniejszą składową ocenę z wychowania fizycznego jest przede wszystkim postawa ucznia względem przedmiotu, aktywne w nim uczestniczenie oraz zdrowy styl życia związany z promowaniem i przestrzeganiem zasad składających się na postawę prozdrowotną. Za fundament ewaluacji osiągnięć ucznia w zakresie wychowania fizycznego uznać należy obserwację jego pracy i wykonywanych zadań. Ocena z tego przedmiotu będąca ilustracją procesu ewaluacji uwzględnia przede wszystkim indywidualne możliwości i predyspozycje uczniów w odniesieniu do chęci, postępu, postawy oraz rezultatu

⁶⁴ *Kryteria oceny szkolnej z wychowania fizycznego*, <http://www.wbc.poznan.pl/Content/9794/ch03s02.html> [data dostępu 18.10.2010].

końcowego⁶⁵. Oceniać można uczniów na dwa sposoby: poprzez noty w skali 2-6 (nie stawia się oceny niedostatecznej w wychowania fizycznego) oraz przy użyciu punktowego systemu prowadzonego równoległe z tradycyjną metodą oceniania uczniów. System punktowy polega na zdobywaniu przez uczniów podczas semestru i roku szkolnego określonej liczby punktów, których górna granica wynosić może, w zależności od ustaleń poczynionych przez nauczyciele, np. 100 lub 200. Przelicznik procentowy, którego widełki, również ustala nauczyciel, pozwalają na przyznanie uczniowi, określonej w regulaminie tego systemu, oceny.

Oczywiście konkretne wymagania związane z konkretną oceną do jakiej uczeń aspiruje ustalane są przez każdą szkołę indywidualnie i zawarte zostają w wewnątrzszkolnym systemie oceniania. Zawsze jednak, zupełnie niezależnie od konkretnych wymagań, jakie stawiane są przed uczniem, jak i niezależnie od przyjętego systemu oceniania, pamiętać należy, że ocena z wychowania fizycznego ma przede wszystkim działać na uczniów mobilizująco i wychowawczo, wyzwalając w nich chęć do zdrowej, opartej na jasnych zasadach rywalizacji.

Ważnym zagadnieniem związanym z systemem ocenia uczniów na zajęciach wychowania fizycznego jest wystawianie oceny uczniom wykazującym trudności edukacyjne w tej konkretnej dziedzinie. W przypadku takich dzieci konieczne jest obniżenie poziomu wymagań oraz dostosowanie ich do indywidualnych możliwości ucznia. Podczas oceniania należy wziąć pod uwagę fakt istnienia trzech grup dzieci, które przejawiają deficyty będące przesłanką do obniżenia poziomu wymagań.⁶⁶

Pierwszą grupę stanowią dzieci nadpobudliwe, a więc krzykliwe, rozbiegane, które będąc w ciągłym ruchu, mają poważne trudności z zapamiętywaniem, choćby najprostszych nawet ćwiczeń, ich kolejności oraz elementów składowych tychże. Dzieci takie nie reagują również na polecenia i uwagi nauczyciela. Pomimo dysfunkcji prezentują wysoki poziom kondycyjny w zakresie szybkości, wytrzymałości i siły, natomiast w znacznym stopniu odbiegają od swoich rówieśników w zakresie koordynacji ruchowej przejawiającej się np. w rytmie niezbędnym do wykonywania niektórych ćwiczeń. Każdy nauczyciel pracujący z takimi dziećmi zobligowany jest pamiętać o sprawach podstawowych, takich jak:

- konieczność posługiwania się prostymi, a zarazem krótkimi poleceniami;
- obowiązek rozbijania trudniejszych ćwiczeń i zadań na części składowe;

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Czapko K., *Ocenianie uczniów z wychowania fizycznego z trudnościami edukacyjnymi*, http://www.profesor.pl/mat/n13/pokaz_material_tmp.php?plik=n13/n13_k_czapko_050528_1.php&id_m=15387 [data dostępu 18.10.2010].

- przeplatanie ćwiczeń zabawami;
- udzielanie: pochwał bezwarunkowych w swoim charakterze, a także krótkich, ale jasnych w swoim przesłaniu, nagan⁶⁷;
- przedstawieniu uczniom jasnych, prostych i konkretnych reguł, jakie muszą sobie przyswoić;
- konieczność ćwiczenia uczniów stwarzających największe trudności tuż obok nauczyciela.

Drugą grupę uczniów z trudnościami edukacyjnymi, wymagającą zmodyfikowanego, a więc zindywidualizowanego systemu wymagań i oceniania, stanowią dyslektycy, u których najczęściej występują zaburzenia o charakterze przestrzennym. U dzieci z tego rodzaju trudnościami obserwuje się przede wszystkim słabe rozpoznawanie kierunku ruchu w połączeniu z wolniejszym postrzeganiem sytuacji. U uczniów takich notuje się problemy z biegami i skokiem w dal. W znaczny sposób odbiegają oni od swoich rówieśników pod względem sprawności ruchowej. Uczniowie z dysleksją często sprawiają trudności wychowawcze wyrastające z zaburzeń o charakterze emocjonalno-motywacyjnym. Tłumaczyć należy to głównie poczuciem niższej wartości oraz niechęcią do lekcji wychowania fizycznego, spowodowaną niedosytem, a nawet brakiem sukcesów na tym polu. W trakcie oceniania uczniów z tego rodzaju trudnościami nauczyciel musi brać pod uwagę:

- postępy jakie uczniowie poczynili;
- psychofizyczne predyspozycje podopiecznych w połączeniu z ich i możliwościami, dlatego należy oceniać wyłącznie efekty wykonanej pracy, nie zaś koncentrować się na popełnionych błędach;
- wysiłek, jaki uczniowie włożą w podnoszenie swojej sprawności fizycznej;
- stopień wywiązywania się z powierzonych im, a także podejmowanych przez nich samych zadań i wyzwań, w połączeniu z sumiennością i aktywnością na zajęciach⁶⁸.

Trzecią grupę uczniów wymagającą indywidualnego podejścia w kwestii oceniania, stanowią uczniowie otyli, a więc posiadający obniżoną sprawność fizyczną, którzy źle funkcjonują na lekcjach WF. Dzieci o ponadnormatywnej masie ciała znacznie różnią się od swoich rówieśników, niemających tego problemu, pod względem wydolności i sprawności fizycznej, które prezentują się na poziomie bardzo niskim. To z kolei jest przyczyną ich kompleksów, którym nauczyciel musi zdecydowanie przeciwdziałać, dostosowując ćwiczenia

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem.

i zadania ruchowe do ich możliwości. Nauczyciel wychowania fizycznego oceniający ucznia otyłego powinien na wstępie podkreślić i pochwalić jego możliwości, co zdecydowanie dowartościuje go w oczach grupy, a także w oczach jego samego. Ocena ma podkreślać głównie sukcesy ucznia, zamiast koncentrować się na jego porażkach i niepowodzeniach, przez co zachęci go do dalszej, jeszcze bardziej wyťažonej, ale podejmowanej z przyjemnością, pracy⁶⁹.

Jak wynika z tego, co napisano powyżej, umiejętność właściwego oceniania osiągnięć uczniów jest kompetencją trudną, ale nadto stanowi niezwykle istotnym elementem procesu dydaktycznego, bowiem może ona zachęcić lub zniechęcić ucznia do zajęć wychowania fizycznego. Nadto niemiernodajny sposób oceniania nie odzwierciedla w pełni umiejętności i postępów ucznia, co może wywrzeć negatywny wpływ na jego chęci i zapał do rozwijania siebie oraz własnych umiejętności. Poza tym brak jasno sprecyzowanych kryteriów oceniania pozostaje w sprzeczności z prawnymi uregulowaniami. Pracownicy Najwyższej Izby Kontroli negatywnie ocenili metody i sposoby dotyczące oceniania postępów i osiągnięć uczniów w zakresie wychowania fizycznego. Skontrolowanym placówkom oświatowym zarzucono między innymi brak jednoznacznego określenia wymagań edukacyjnych, co ma znacząco negatywny wpływ na ocenianie osiągnięć uczniów w sposób obiektywny. To zaś stanowi czynnik zniechęcający uczniów do brania czynnego udziału w zajęciach wychowania fizycznego. W 59% placówek oświatowych skontrolowanych przez NIK wewnątrzszkolny system oceniania przybrał formę zbyt ogólną, w wyniku czego kryteria wystawiania ocen były niemierzalne i niewymierne, co pozostaje w jawnej sprzeczności z przepisami rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczącego kryteriów klasyfikowania, oceniania i promowania uczniów. Wspomniane nieprawidłowości koncentrowały się głównie wokół: braku jasno sformułowanych niesformułowania wymagań edukacyjnych stanowiących podstawę uzyskania ocen klasyfikacyjnych, niewłaściwego kierunkowania systemu oceniania na precyzyjne określenie poziomu i postępów, jakich dokonał uczeń, luk w określaniu zasad związanych z klasyfikowaniem i promowaniem uczniów, wyrażających się z nie wskazaniu uczniom z dysfunkcjami poziomu wkładu pracy, który pozwoliłby im na otrzymanie wyższej noty, z oceną celującą włącznie⁷⁰.

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Ibidem, s.39-40.

8. Konieczność wdrożenia studentów do tworzenia autorskich programów nauczania wychowania fizycznego

Na etapie kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego, należy wpoić im umiejętności związane z tworzeniem własnych programów autorskich w zakresie nauczania tego przedmiotu.

Systematycznie wprowadzana reforma edukacji dąży do decentralizacji, co znajduje bezpośrednie przełożenie na umożliwienie nauczycielom tworzenia autorskich programów nauczania. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2009 r., Nr 89, poz. 730)⁷¹, każdy nauczyciel ma możliwość przedstawienia i zaproponowania autorskiego programu nauczania w zakresie wychowania fizycznego. Przy czym może być to projekt stworzony całkowicie samodzielnie lub we współpracy z innymi pedagogami.

Każdy tego rodzaju program musi zostać stworzony w oparciu o wytyczne zawarte w prawie oświatowym, obowiązującą podstawę programową dla danego przedmiotu, a także powinien być dostosowany do możliwości, jak i potrzeb konkretnej szkoły.⁷² Głównym celem autorskiego programu nauczania jest wytyczenie dzieciom i młodzieży drogi umożliwiającej zdobywanie i rozwijanie kompetencji w zakresie praktyki, jak i teorii wychowania fizycznego. Tego rodzaju program pomaga nauczycielowi obiektywnie oceniać uczniów ułatwiając tym samym ewaluację osiągnięć zarówno samych uczniów, jak i nauczycieli. Autorski program nauczania wychowania fizycznego, jak i każdego innego przedmiotu musi zawierać: treści pozostające w zgodzie z wytycznymi zamieszczonymi w podstawie programowej, szczegółowo ujęte cele w zakresie kształcenia i wychowania, sposoby osiągania założonych celów, przy równoczesnym uwzględnieniu indywidualizacji procesu nauczania, jak również warunków, w jakich będzie wprowadzany w życie, opis zakładanych osiągnięć uczniów, zarys kryteriów i metod oceniania postępów, jakich uczniowie dokonali.

W każdym autorskim programie nauczania powinny zostać uwzględnione wszystkie elementy składające się na proces dydaktyczno-wychowawczy, a więc:

⁷¹Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2009 r.), <http://lex.pl/serwis/du/2009/0730.htm> [data dostępu 10.11.2010].

⁷²Kurzak M., Milewska-Moneta L., *Konstruowanie programu nauczania z wychowania fizycznego*, www.twardagim.edu.pl/metodyk/dokumenty/.../09.../prezentacja.ppt [data dostępu 10.11.2010].

- przedstawienie i uzmysłowienie celu, który najczęściej formułowany jest w oparciu o potrzeby, wiedzę i umiejętności;
- prognozę wraz z diagnozą – na prognozę składają się okoliczności i adekwatne do nich środki działania, z kolei diagnoza dotyczy pojedynczych osobników, środowiska lub grupy;
- planowanie – tożsamy z koniecznością rozważenia doboru i kolejności działań;
- ocena- niezbędna dla rozpoznania wad programu oraz jego skuteczności.⁷³

Autorski program wychowania fizycznego należy budować w oparciu o konkretny szkielet konstrukcyjny, w którym bierze się pod uwagę konieczność zamieszczenia:

- tzw. metryczki programu;
- założeń teoretycznych;
- metod i sposobów osiągnięcia celów.⁷⁴

Dzięki tworzeniu autorskich programów nauczania pedagog niejako przeorganizowuje proces dydaktyczny, bowiem przesuwając znacznie akcenty, dzięki, którym nauczanie przestaje mieć charakter autorytarny, a staje się podmiotowe, co pozwala na wyzwalać w dzieciach i młodzieży ich naturalnego, twórczego potencjału oraz rozwijanie ich predyspozycji i zainteresowań.

W związku z tym, co napisano powyżej, można do programu obowiązkowych praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego, włączyć wymóg stworzenia zarysu takiego programu dla konkretnej grupy wiekowej i konkretnego etapu edukacji. Projekt taki tworzony byłby w oparciu o praktyczną i teoretyczną wiedzę studenta, oceniałby go zaś nauczyciel-opiekun. Nota, jaką student uzyskałby za napisany przez siebie projekt autorskiego programu byłaby brana pod uwagę przy końcowej ocenie praktyki pedagogicznej.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Ibidem.

Zakończenie

Biorąc pod uwagę wszystkie omówione powyżej kwestie, poczynając od celu praktyk pedagogicznych, a skończywszy na umiejętności oceniania uczniów, należy zdać sobie sprawę z konieczności udoskonalenia systemu kształcenia przyszłych nauczycieli, tak wychowania fizycznego, jak i innych przedmiotów. Ważne jest, aby w systemie edukowania studentów zamierzających wykonywać w przyszłości zawód nauczyciela, żadne ogniwo nie okazało się słabe, czyli aby wszyscy, zaangażowani w ten proces, rzetelnie wywiązywali się ze swoich zadań i obowiązków. Praktyki pedagogiczne mają być ostatecznym, przed podjęciem pracy z młodzieżą, sprawdzianem umiejętności i wiedzy przyszłego nauczyciela. Dlatego tak ważne jest, aby praktyka pedagogiczna odbywała się zgodnie ze standardami, regulaminem i harmonogramem, aby nie stanowiła jedynie koniecznych do zaliczenia przez studenta zajęć traktowanych jak zło konieczne, co owocuje nieprzygotowaniem praktykanta oraz brakiem zaangażowania z jego strony. Każda z osób uczestniczących w realizowaniu praktyk pedagogicznych, od studenta po metodyka z ramienia uczelni, musi czynnie angażować się w to przedsięwzięcie.

Ważne jest, aby uczelnie kształciły nie tylko kompetentnych, zaangażowanych w wykonywanie swojego zawodu nauczycieli, ale również empatycznych ludzi potrafiących okazywać szacunek drugiemu człowiekowi niezależnie od jego inności i wpajających te umiejętności swoim uczniom.

I wreszcie, istotne jest, aby poprzez zaostrzenie kryteriów naboru do zawodu nauczyciela, uświadomić studentom, że nie każdy z nich jest predysponowany do bycia pedagogiem. Myśląc o tym zagadnieniu należy mieć w pamięci dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazujące, że średnio w Polsce na jednego nauczyciela szkoły podstawowej przypada 10,5 uczniów, co stanowi jeden z najniższych wskaźników, jeśli idzie o kraje należące do OECD, w których wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 16,4. Na przestrzeni lat 2000 -2009 liczba uczniów we wszystkich typach szkół zmalała znacząco bo aż o 25%, czyli o ponad półtora miliona, osiągając pułap 5,4 miliona. Jednakże proces ten nie znalazł odzwierciedlenia w równie gwałtownym spadku liczby zajmujących się dydaktyką nauczycieli, albowiem ich zbiorowość zmniejszyła się nieznacznie bo zaledwie o 3%, z grupy o liczebności 431 tysięcy do 418 tysięcy. Tak niskiej liczbie uczniów przypadających na jednego nauczyciela niestety w naszym kraju nie towarzyszy wysoka jakość w dziedzinie edukowania dzieci i młodzieży. przypadającej na jednego nauczyciela w Polsce niestety nie

towarzyszy wysoka jakość nauczania⁷⁵. Dane statystyczne pozwalają na wysnucie smutnego wniosku, że niektórzy nauczyciele wybierają ten zawód z braku lepszego pomysłu na własną karierę zawodową, a więc niejako pod przymusem podjęcia jakiegokolwiek pracy, w której na domiar złego nie spełniają się, przy czym nie jest to kwestia tylko i wyłącznie niskich zarobków, ale braku tak predyspozycji zawodowych, jak i powołania. Należy więc może wprowadzić ostrzejsze kryteria naboru na studia oferujące specjalizację nauczycielską, bowiem sama ścieżka awansu zawodowego nauczyciela nie wystarczająca jeśli idzie o wyrugowanie z zawodu nauczyciela ludzi kompletnie się do tego nienadających.

⁷⁵ <http://biznes.onet.pl/duzo-nauczycieli-w-polsce-ale-poziom-nauczania-nis,18493,3733856,3704468,231,1,news-detel> [data dostępu 20.10.2010].

Bibliografia

- Antoszczyk G., *Wychowanie zdrowotne w przedszkolu i szkole – relacje*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1997, nr 2
- Bergier B., *Wychowanie fizyczne w edukacji zintegrowanej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3
- Bęben H. i in., *Jak organizujemy międzyszkolny konkurs dla uczniów klas 1-3 pod hasłem „Zdrowo i bezpiecznie”*, „Nauczanie Początkowe” 2001/2002, nr 2
- Białek U., *Zachowania higieniczne związane z wysiłkiem fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2006, nr 5
- Bielski J., *Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego: podręcznik dla nauczycieli wychowania fizycznego i studentów studiów pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Kraków 2005
- Bogdanowicz M., Kisiel B., Przysnaska M., *Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganiu rozwoju dziecka*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994
- Bolach E., *Zespołowe gry sportowe jako sposób doskonalenia systemu kompensacyjnego inwalidów narządu wzroku*, Akademia Wychowania Fizycznego, Wrocław 1994
- Bronikowski M., *Kultura fizyczna dzisiaj a wymagania reformy*, [w:] Bronikowski M. (red.), *Metodyka wychowania fizycznego w reformowanej szkole*, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2004
- Bronikowski M. (red.), *Metodyka wychowania fizycznego w reformowanej szkole*, cz.2, EMPI2, Poznań 2005
- Bronikowski M., *Niedostatki i potrzeby współczesnego wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 2007, nr 2,
- Bronikowski M., Muszkieta R., *Zabawy i gry ruchowe w szkolnym wychowaniu fizycznym*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 2000
- Brudnik M., *Szkolne i rodzinne uwarunkowania emocjonalnego stosunku dziewcząt i chłopców z klas VIII do lekcji wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1998, nr 3
- Brudnik M., *Współpraca nauczyciela wf z rodzicami uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 10

- Brzeziński W., *Wychowanie fizyczne specjalne*, cz.1, Skrypt Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1990
- Brzeziński W., *Wychowanie fizyczne specjalne*, cz.2, *Rewalidacja dzieci i młodzież upośledzonej umysłowo*, Skrypt Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1990
- Brych T., *Święto witaminek: konkurs prozdrowotny dla klas 1-3*, „Życie Szkoły” 2002, nr 1
- Celej I., *Żywność w sporcie*, Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2008
- Chmielewska D., *Doskonalenie pływania z wykorzystaniem gier i zabaw ruchowych w wodzie*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2009, nr 4
- Chutkowska A., *Efektywność postępowania nauczycieli wychowania fizycznego w rozwijaniu różnych sfer zdrowia ucznia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 10
- Czabański B., *Elementy dydaktyki ogólnej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Wrocław 1995
- Derbich J., *Sprawność fizyczna a osiągnięcia w nauce uczniów klas I gimnazjum*, „Kultura Fizyczna” 2008, nr 1-2
- Debrich J., Nowocień J., *Warsztaty pedagogiczne formą realizacji edukacji zdrowotnej w szkole*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1997, nr 2
- Dejko J., *Edukacja prozdrowotna w szkole – plan dydaktyczno – wychowawczy dla klas 1-3*, „Życie Szkoły” 1996, nr 10
- Demel M., *O trzech wersjach teorii wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków 1990
- Demel M., *Teoria wychowania fizycznego*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1986
- Dolański W., *Czy istnieje zmysł przeszkód?*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1985
- Drabik J., *Promocja aktywności fizycznej*, cz.3, Akademia Wychowania Fizycznego, Gdańsk 1997
- Duchnowska A., *Szkoła pleców – szkołą zdrowia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3
- Dudkiewicz K., *„Mowa ciała” przez taniec*, „Życie Szkoły” 2000, nr 6
- Działo J., Naglak Z., *Teoria sportowych gier zespołowych*, PWN, Warszawa 1983

- Dziedzic J., *Kultura fizyczna osób niepełnosprawnych. Psychopedagogiczne i medyczne studium terminologiczne*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 1996
- Ernst, K., *Fizyka sportu*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1992
- Frołowicz T. (red.), *Wychowanie fizyczne w nowoczesnych systemach edukacyjnych. Ekspertyza na zlecenie Instytutu Sportu w Warszawie*, Gdańsk 2004
- Gieras E., Krupiński L., Malinowski P., *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli wychowania fizycznego w gimnazjum, cz.3*, MAC Edukacja, Kielce 2002
- Gniazdowski A. (red.) *Zachowania zdrowotne*, Instytut Medycyny Pracy, Łódź 1990
- Goliszek A., *Program edukacji prozdrowotnej dla klasy 3*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2002, nr 3
- Goliszek A., *Program edukacji prozdrowotnej dla klasy 1*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 10
- Grabowski H., *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000
- Grabowski H., *Teoria fizycznej edukacji*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999
- Grabowski H., *Teoria wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1994
- Guskowska M., Rychta T., *Motywacja osiągnięć a sprawność fizyczna 15-letnich dziewcząt*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 2007, nr 2
- Hełdak M., *Planujemy swój dzień pamiętając o zdrowiu*, „Nauczanie Początkowe” 2001/2002, nr 2
- Ignar-Golinowska B., *Wychowanie zdrowotne – możliwości szkół*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1995, nr 2
- Janikowska-Siatka M., Skrętowicz E., Szymańska E., *Zabawy i gry ruchowe na lekcjach wychowania fizycznego i festynach sportowo-rekreacyjnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999
- Jarvis M., *Psychologia sportu*, przekł., Gajdzińska M., Gdańsk 2003
- Jaworski Z., *O potrzebie przedmiotu wychowania zdrowotnego w systemie edukacji szkolnej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 2
- Jethon Z., *Niska aktywność ruchowa a zdrowie*, [w:] Karski J.B. (red.), *Promocja zdrowia*, Warszawa 1992

- Jezierski R., *Strategia działania nauczyciela w w autonomii szkoły*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1992, nr 3
- Juško E., Niziołek B., *Zachowania zdrowotne uczniów szkół ponadgimnazjalnych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2000, nr 5
- Kamień D., Zima M., *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli wychowania fizycznego w gimnazjum*, cz.1, MAC Edukacja, Kielce 2002
- Kasperczyk T., *Wady postawy ciała diagnostyka i leczenie*, Firma Handlowo-Usługowa KASPER, Kraków 1998
- Klepka T., *Edukacja prozdrowotna w szkole podstawowej: propozycja programowa*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1999, nr 1
- Klus-Stasińska D., Szczepska-Pustkowska M., *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy rozwiązania*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Lekcje wychowania fizycznego w klasach IV-VI*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2005
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Lekcje wychowania fizycznego w klasach IV-VI*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2005
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Wybrane lekcje wychowania fizycznego w nauczaniu początkowym*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 1998
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Wybrane zagadnienia wychowania fizycznego w nauczaniu początkowym*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 1996
- Kołodziej M., Kołodziej J., Michno M., Polak E., *Lekcje wychowania fizycznego w gimnazjum: poradnik metodyczny*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2005
- Kołoto H., Mazur J., Małkowska A., *Ofiary przemocy rówieśniczej w szkole wśród młodzieży z nieprawidłową masą ciała*, [w:] Mazur J. (red.), *Środowiskowe, społeczne, i behawioralne uwarunkowania urazów i przemocy wśród młodzieży szkolnej w Polsce i wybranych krajach*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2005
- Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999
- Kościelak R., *Funkcjonowanie psychospołeczne osób niepełnosprawnych umysłowo*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1996
- Katusiewicz A., *Kształcenie nauczyciela a problemy współczesnej Edukacji*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989

- Kowalska J. E., *Widowisko sportowe: fair play w edukacji do kulturalnego odbioru*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3
- Kowolik P., *Skuteczność kształcenia pedagogicznego przez praktykę*, [w:] Jopkiewicz A. (red.) *Edukacja i rozwój: jaka szkoła?, jaki nauczyciel?, jakie wychowanie?*, WSP, Kielce 1995
- Kraszewska D., *Zdrowie ucznia w szkole podstawowej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1998, nr 2
- Krawański A., *Nauczyciel wf w procesie społecznej edukacji prozdrowotnej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1996, nr 2
- Krawański A., *Społeczna edukacja prozdrowotna w procesie szkolnego wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1999, nr 1
- Kruczyk B., *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli wychowania fizycznego w gimnazjum*, cz.2, MAC Edukacja, Kielce 2002
- Kubińska Z., *Zajęcia ruchowe dla klas 1-3*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3
- Kubińska Z., Danielewicz J., *Metody aktywizujące jako sposób modelowania zachowań prozdrowotnych ucznia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 2,
- Kubińska Z., Bergier B., *Pojęcie i rozumienie zdrowia – lekcja wychowania zdrowotnego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 3
- Kulmatycki L., *Promocja zdrowia w kulturze fizycznej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Wrocław 2003
- Kwapiszowie J. i J., *Orientacja przestrzenna i poruszanie się niewidomych i słabo widzących. Poradnik metodyczny*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.
- Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycieli: konteksty, kategorie, praktyki*, IBE, Warszawa 1997
- Kwiatkowska H., T. Lewowicki (red.), *Źródła inspiracji współczesnej edukacji nauczycielskiej*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Warszawa 1997
- Lachowicz L., *Metodyka wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego, Gdańsk 1995
- Lizis P., *Sprawność fizyczna osób upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 2,

- Łaska-Mierzejewska T., *Antropologia w sporcie i wychowaniu fizycznym*, Centralny Ośrodek Sportu, Warszawa 1999
- Łoś-Rycharska E., Pedle K., *Analiza czynników kształtujących aktywność fizyczną i dzieci i młodzieży*, „Pedagogika Polska” 2006, nr 2
- Łuka W., *Jak polubić wf?*, „Głos Nauczycielski” 2008, nr 14
- Majer A., Majer J., *Realizacja ścieżki prozdrowotnej w liceum profilowanym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 8-9
- Majewski T., *Poradnik metodyczny dla nauczycieli pracujących z dziećmi z uszkodzonym wzrokiem w systemie integracyjnym*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 1997
- Marchewka A., *Wychowanie fizyczne specjalne*, Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków 1999
- Marek E., Więckowski R., *Edukacja wczesnoszkolna w kontekście reformy systemu szkolnego*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2000
- Maszczak T., *Nauczyciel jako centralna postać w edukacji zdrowotnej uczniów*, „Wychowanie Fizyczne i zdrowotne” 2000, nr 1
- Maszczak T., *Poziom rozwoju somatycznego i motorycznego dzieci upośledzonych umysłowo*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1991
- Maszczak T., *Prozdrowotne aspekty szkolnej kultury fizycznej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1996, nr 3
- Maszczak T., *Wychowanie fizyczne i sport dzieci specjalnej troski*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1990
- Maszczak T., *Wychowanie fizyczne i zdrowotne w edukacji*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2000, nr 2/3
- Maszczak T., *Wychowanie fizyczne jako teren edukacji i integracji*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3
- Michalska M., *Szkolna edukacja zdrowotna a narkotyki*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3
- Muszkieta R., Bronikowski M., *Zabawy i gry ruchowe w kształceniu zintegrowanym*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Napierała M.P., *Zbiór zabaw i gier ruchowych*, Wydawnictwo Uczelniane AB, Bydgoszcz 2001

- Nowak-Łojewska A., *Zintegrowanie zadania w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2004
- Nowakowska K., *Wychowanie fizyczne w klasach 1-3: planowanie i realizacja*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1994
- Nowocien J., *Postawy prozdrowotne Nauczycieli wobec zagrożeń współczesności*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr
- Oblacińska A., Jodkowska M. (red.), *Otyłość u polskich nastolatków. Epidemiologia, styl życia, samopoczucie*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2007
- Oblacińska A., Jodkowska M., Tabak I., Ostręga W., *Samoocena zdrowia i sprawności fizycznej polskich gimnazjalistów z nadwagą i otyłością*, [w:] Jopkiewicz A. (red.), *Auksologia a promocja zdrowia*, t.4, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2007
- Osiński W., *Antropomotoryka*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 2000
- Osiński W., *Koncepcja „Health-Related Fitness” jako teoretyczna podstawa dla działalności sportowej osób niepełnosprawnych*, [w:] Kowalik S. (red.) *Sport dla osób niepełnosprawnych. Osoby niepełnosprawne dla sportu*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 1999
- Ostrowska M., *Szkolna edukacja zdrowotna: szanse i zagrożenia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3
- Owczarek S., *Aktywność ruchowa w leczeniu otyłości*, [w:] Oblacińska A., Weker H. (red.), *Profilaktyka otyłości u dzieci i młodzieży. Od urodzenia do dorosłości*, Wydawnictwo Help-Med., Kraków 2008
- Owczarek S., *Aktywność ruchowa w profilaktyce i leczeniu otyłości*, [w:] Oblacińska A., Tabak I. (red.), *Jak pomóc otyłemu nastolatkowi? Rola pielęgniarki szkolnej i nauczyciela wychowania fizycznego we wspieraniu młodzieży z nadwagą i otyłością*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2006
- Owczarek S., *Atlas ćwiczeń korekcyjnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998
- Owczarek S., *Korekcja wad postawy: pływanie i ćwiczenia w wodzie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999
- Ożdziński J., *Aktywność ruchowa jako element samorealizacji w cywilizacjach antycznych i orientalnych oraz w transmisji współczesnej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 1995

- Pająk I., *Teoretyczne podstawy edukacji zdrowotnej: stan i oczekiwania*, „Edukacja” 2001, nr 1
- Pałucki A., *Kultura zdrowotna jako zadanie i wyzwanie edukacyjne*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1999, nr 3
- Papiernik H., *Pomiar dydaktyczny z wychowania fizycznego – zagrożenie czy szansa?*, „Lider” 2005, nr 7-8
- Parzelski D. (red.), *Psychologia w sporcie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006
- Polechoński J., Zając-Gawlak I., *Wykorzystanie muzyki w sporcie*, „Kultura Fizyczna” 2008, nr 3-4
- Praszek A., *Miejsce sportów walki w szklonym wychowaniu fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 7
- Pukowska B., *Wychowanie zdrowotne w szkole średniej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1998, nr 1
- Radoszewska J., *Z badań nad tożsamością osób otyłych*, „Nowiny Psychologiczne” 1994, nr 4
- Rędzia K., *Bariery innowacji pedagogicznej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3
- Robacha J., *Zachowania prozdrowotne i własne zdrowie w autoocenie uczniów szkół państwowych i społecznych*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1995, nr 1
- Ruta E., Kępska W., *Kto mleko pije...*, „Życie Szkoły” 2004, nr 5
- Sakłak W., *Odpowiedzialność nauczyciela w za rozwój i sprawność fizyczną wychowanków*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 1
- Sankowski T., *Wybrane psychologiczne aspekty aktywności sportowej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 2001
- Sas-Nowosielski K., *Refleksje krytyczne nad wykorzystaniem rywalizacyjnym form aktywności w wychowaniu fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2002, nr 12
- Sas-Nowosielski K., *Współczesne poglądy na temat determinantów aktywności ruchowej i ich implikacje pedagogiczne*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 8/9,
- Sas-Nowosielski K., *Wychowanie do aktywności fizycznej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 2003.

- Sielatycki M., *Edukacja na rzecz rozwoju zrównoważonego: scenariusz lekcji „Czy Twoja szkoła jest zdrowa?”*, „Geografia w Szkole” 1995, nr 5
- Sieniek C., *Gimnastyka korekcyjno- kompensacyjna : poradnik metodyczny cz. I.*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2003
- Sieniek C., *Gimnastyka korekcyjno –kompensacyjna: poradnik metodyczny cz. II.*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2003
- Sieniek C., *Gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna. Scenariusz lekcji gimnastyki korekcyjno-kompensacyjnej cz. III.*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2004.
- Sieniek C., *Metodyka nauczania techniki w koszykówce*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Metodyka nauczania taktyki w koszykówce*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Ocena osiągnięć szkolnych ucznia*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2004
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w klasach I –III Gimnazjum*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w zreformowanej szkole zawodowej klas I – II, liceum klas I – III, technikum klas I – IV cz. I.*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w zreformowanej szkole zawodowej klas I – II, liceum klas I – III, technikum klas I – IV cz. II.*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w klasach I-III Szkoła Podstawowa, Cz. I .*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w zreformowanej Szkole Podstawowej klas IV – VI, Cz. II .*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Pomiar osiągnięć szkolnych ucznia*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sieniek C., *Poradnik metodyczny cz. II Metodyka nauczania: badminton, ringo...*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002

- Sieniek C., *Poradnik sportowy podstawa programowa wychowanie fizyczne*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Warszawa 2002
- Sieniek C., *Terenowe gry i zabawy o charakterze ogólnorozwojowym: Kształtowanie sprawności psychomotorycznej*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2004.
- Sieniek C., *Zasób ćwiczeń technicznych z zakresu koszykówki, piłki ręcznej, siatkówki i piłki nożnej dla celów dydaktycznych*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002
- Sklorz B., *Edukacja prozdrowotna w świetlicy*, „Życie Szkoły” 2002, nr 5
- Sobczak L., *Wykorzystanie zabaw i gier ruchowych w procesie edukacji motoryczno-ruchowej*, „Życie Szkoły” 2001, nr 2
- Socha J., Stolarczyk A., Socha P., *Zachowania żywieniowe – od genetyki do środowiska społeczno-kulturowego*, „Nowa Pediatria” 2003, nr 3
- Sokołowska M., *Co będzie z edukacją zdrowotną?*, „Remedium” 2006, nr 4
- Sowada R., *Zapobiegamy uzależnieniom: scenariusz zajęć warsztatowych dla uczniów klas szóstych*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2004, nr 3
- Sozański H., Siewierski M., Adamczyk J., *Sport w szkole: stan i perspektywy*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 1
- Sozański H., Siewierski M., Adamczyk J., *Sport w szkole: stan i perspektywy, cz. 2*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 2
- Staniszewski T., *Rola nauczycieli nauczania początkowego w wychowaniu fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 2007, nr 4
- Stankowska A., *Lekcja wf w klasie 3*, „Życie Szkoły” 1998, nr 6
- Starosta W., *Znaczenie aktywności ruchowej w zachowaniu i polepszeniu zdrowia człowieka*, „Promocja Zdrowia. Nauki Społeczne i Medycyna” 1995, nr 5-6
- *Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012*, „Sport Wyczynowy” 2003, nr 3-4
- Strzyżewski S., *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990
- Strzyżewski S., *Proces wychowania w kulturze fizycznej*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1990
- Strzyżewski S., *Wychowanie fizyczne poza salą gimnastyczną*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa. 1997

- Sulisz S., *Paradoksy – procesu kształcenia nauczycieli*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 5
- Sulisz S., *Wychowanie fizyczne w szkole podstawowej*, WSiP, Warszawa 1991
- Szyszka R., *Właściwie się odżywiamy?*, „Nauczanie Początkowe” 2001/2002, nr 2
- Ślężyński J., Zosgórnik E., *Zdolności motoryczne uczniów umysłowo upośledzonych*, [w:] Ślężyński J. (red.), *Rozwój fizyczny i motoryczny oraz postawa ciała dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 1991
- Tabak I., *Psychospołeczne skutki otyłości*, [w:] Oblacińska A., Tabak I. (red.), *Jak pomóc otyłemu nastolatkowi? Rola pielęgniarki szkolnej i nauczyciela wychowania fizycznego we wspieraniu młodzieży z nadwagą i otyłością*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2006.
- Talaga J., *Sprawność fizyczna ogólna: testy*, Zysk, Poznań 2004
- Tataruch R., Marcińców R., Tataruch M., *Praktyczna realizacja programu wychowania fizycznego aktywizująca uczniów o średniej i obniżonej sprawności ruchowej*, „Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu” 2005, z. 54
- Tywoniuk-Małysz A., Małysz R., *Przewodnik dla nauczyciela wychowania fizycznego: drugiego etapu edukacyjnego, szkoła podstawowa klasy 4-6*, Bea-Bleja, Toruń 2002
- Urniaż J., Jurgielewicz-Urniaż M., Witkowicz E., *Zabawy i gry ruchowe: przewodnik do ćwiczeń*, cz.1, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, Olsztyn 2005
- Urych I., *Czym jest wychowanie fizyczne – moim zdaniem*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2009, nr 1
- Warchoń K., *Etyczne i pedagogiczne podstawy sportu szkolnego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 3
- Warchoń K., *W stronę szkolnej praktyki – czynności pedagogiczne nauczyciela wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 10
- Właźnik K., *Wychowanie fizyczne w klasach 1-3. Przewodnik metodyczny dla nauczycieli*, Wydawnictwo JUKA, Warszawa 1998
- Wodzak M., *Sprawność ruchowa – scenariusz zajęć wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 6-7
- Wojnar I. Kubin J. (red.), *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1997

- Wojtas-Ślubowska D., Maszczyk R., *Wpływ edukacji w liceach medycznym i ogólnokształcącym na zachowania zdrowotne dziewcząt*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1998, nr 2
- Woynarowska B., *Aktywność fizyczna i zachowania sedenteryjne nastolatków*, „Remedium” 2004, nr 6
- Woynarowska B., *Edukacja dla zdrowia*, „Lider” 2000, nr 3
- Woynarowska B., *Edukacja zdrowotna w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego w szkole – szansa i wyzwanie*, „Lider” 2008, nr 11
- Woynarowska B. Budzyńska I., *Strategia wdrażania wszechstronnej edukacji zdrowotnej w szkole*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1997, nr 3
- Woynarowska B. i in., *Zachowania zdrowotne młodzieży: raport WHO*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2000, nr 4, s
- Woynarowska B., Stępiak K., *Cele i modele szkoły promującej zdrowie w różnych krajach Europy*, „Edukacja”, 2002, nr.4
- Wróblewski P., *Zdrowie sprawność, aktywność. Program nauczania wychowania fizycznego w zakresie podstawowym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo MAC Edukacja, Kielce 2002
- Zwierzchowska A., Gawlik K., *Wychowanie fizyczne dzieci i młodzieży niesłyszącej i słabo słyszącej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 2005
- Zwierzchowska A., Gawlik K., *Wychowanie fizyczne niewidomych i słabo widzących*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 2004
- Żegnałek K., *Polemiki i kontrowersje – co i jak oceniać z wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3

Źródła internetowe

- Adamska L., *Analiza przyczyn zwolnień lekarskich z wychowania fizycznego*, <http://www.edukator.org.pl/2006/zwolnienie/zwolnienie.html>
- Ciecierska M., *Rola nauczyciela wychowania fizycznego w promowaniu zdrowia*, http://gimnazjum.zabno.com/pliki/szkola/pdf/publikacje/rola_nauczyciela_wf.pdf
- Cieślak M., *Uczymy maluchy mówić i słyszeć. Metody wspomaganie*, http://slysze.edu.pl/sites/metody_wspomagania/

- Czapko K., *Ocenianie uczniów z wychowania fizycznego z trudnościami edukacyjnymi*,
http://www.profesor.pl/mat/n13/pokaz_material_tmp.php?plik=n13/n13_k_czapko_050528_1.php&id_m=15387
- *Europejskie wychowanie fizyczne*, Pośpiech J. (red.),
http://www.sportmania.waw.pl/serwis/pliki/.../europejskie_wf.pdf
- Gajda D., *Grubasy z naszej klasy*,
http://dziecko.onet.pl/53644,0,42,grubasy_z_mojej_klasy,1,artykul.html
- Gilecki J., Kaniuch A., *Specyfika wychowania fizycznego dziewcząt*,
<http://pszs.przeworsk.w.interia.pl/Forum/AK.html>
- Guła-Kubiszewska H., Lewandowski M., Starościak W., *Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Regulamin organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych na Wydziale Wychowania Fizycznego i Kierunku: Wychowanie Fizyczne*, Wrocław 2009, http://www.awf.wroc.pl/pl/article/1246/326/Praktyki_pedagogiczne
- *Indywidualizacja*, <http://www.mastalski.pl/michal296.html>
- *Instrukcja w sprawie praktyk pedagogicznych dla studentów, którzy rozpoczęli naukę w Wyższej Szkole Języków Obcych w Poznaniu w roku akademickim 2005/2006, s.1*, www.serwis.wsjo.pl/files/nauczycielska/KNzal1.doc
- Jodkowska M., Oblacińska A., Tabak I., Radiukiewicz K., *Rola nauczycieli wychowania fizycznego w opiece czynnej nad uczniami z nadwagą i otyłością*,
http://medycynawiekurozwojowego.pl/pl/articles/item/18498/rola_nauczycieli_wychowania_fizycznego_wopiece_czynnej_nad_uczniami_znadwaga_iotyloscia
- Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych*,
http://www.nkjonisko.republika.pl/regulamin_praktyk.htm
- *Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze. Regulamin organizacji i realizacji praktyk zawodowych*, http://www.kk.jgora.pl/doc/regulaminy/regualmin_praktyki_08.pdf
- Konrad J., *Wychowanie fizyczne a aspekt wychowawczy*,
<http://teczka.terramail.pl/aspwych.htm>
- Korzeniewska K., *Indywidualizacja ucznia na lekcjach wychowania fizycznego*,
<http://www.augustow.pl/sp4/Pubnau/kkorz2.htm>
- Krawczyk A., *Uczeń niepełnosprawny w szkole. Zwolnienia z zajęć wychowania fizycznego dzieci i młodzieży słabo widzącej – pomocne czy szkodliwe działanie*

dorosłych?

http://www.adaptacje.uw.edu.pl/publikacje/edukacja/4_2_uczen_niep_w_szkole.html

- *Kryteria oceny szkolnej z wychowania fizycznego*,
<http://www.wbc.poznan.pl/Content/9794/ch03s02.html>
Księżarek R., *Polubić wychowanie fizyczne*, apk_wf2.republika.pl/wychowanie.doc
- Kurzak M., Milewska-Moneta L., *Konstruowanie programu nauczania z wychowania fizycznego*, www.twardagim.edu.pl/metodyk/dokumenty/.../09.../prezentacja.ppt
- *Kurzępa I., Program praktyk pedagogicznych PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu. Filologia Polska /praktyka obserwacyjna/*,
pwszamosc.pl/public/.../745_program.praktyk.pedagogicznych.polska.i.doc
- Lidacka W. B., *Rola nauczyciela wychowania fizycznego w edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży*, <http://literka.pl/article/show/id/32448>
- Marciniak M., *Cechy dobrego nauczyciela W-F w opinii uczniów XX LO w Łodzi*,
www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=639&f
- Marczyk A., *Praca nauczyciela wychowania fizycznego z uczniem z dysfunkcją narządu słuchu lub wzorku w oparciu o doświadczenia nauczycieli ZSO nr 6 w Gorzowie Wlkp.*, <http://nauczyciel.szm.com/wychowaniefizyczne/Marczykpraca.htm>
- Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, *Strategia rozwoju edukacji na lata 2007-2013*,
http://www.po.opole.pl/u_informacje/download/fundusze/strategia_rozwoju_edukacji_2007_2013.pdf
- Misiewicz J., *Edukacja zdrowotna a nowa podstawa programowa z wychowania fizycznego*, <http://www.profesor.pl/publikacja,21072,Artykuly,EDUKACJA-ZDROWOTNA-A-NOWA-PODSTAWA-PROGRAMOWA-Z-WYCHOWANIA-FIZYCZNEGO>
- Muszkieta R., Żukow W., Karaskova V., *Napierała M., Nauczyciel wychowania fizycznego a oczekiwania społeczno-edukacyjne*,
http://books.google.pl/books?id=87A7sct0oRoC&pg=PA66&lpg=PA66&dq=Nauczyciel+wychowania+fizycznego+a+oczekiwania+spo%C5%82eczno-edukacyjne+Muszkieta+R.&source=bl&ots=rVV6AwADOb&sig=OZioP9OeiWOW-GaBPSv6PyeHa3o&hl=pl&ei=g1y1TKzWKMvJswalx_yaCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false

- Najwyższa Izba Kontroli. Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, KNO-410-01-00/2009, Nr ewid. 40/2010/P/09/069/KNO, *Informacja o wynikach kontroli Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, Warszawa 2010, www.nik.gov.pl/plik/id,1942,vp,2355.pdf
- Piechna A., *Dziecko słabo widzące w szkole masowej. Poradnik dla nauczyciela*, www.eduforum.pl/modules.php?name=Publikacje&d_op...
- Pośpiech J., Szepelawy M., *Aspekty jakości europejskiego wychowania fizycznego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin-Polonia” Sectio D, 2005, nr 426, http://www.neurocentrum.pl/biblioteka/promocja_zdrowia/tom4/pospiech.pdf
- *Praktyki pedagogiczne obowiązujące słuchaczy Kolegium Nauczycielskiego*, http://www.kn-gliwice.home.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=21%3Apraktyki-pedagogiczne-obowipzujpce-ssuchaczy-kolegium-nauczycielskiego&catid=16%3Apraktyki-pedagogiczne&Itemid=39&lang=pl
- *Program pracy z uczniem zdolnym. Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie Wychowanie fizyczne*, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zuz_.doc
- *Program pracy z uczniem słabym*, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zus.doc
- *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze kierunku filologia polska (nauczycielska) część III w zakresie pedagogiki opiekuńczej*, www.kk.jgora.pl/doc/praktyki/.../program_filpol_6semestr.doc
- Przybylski W., *Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, [w:] *Podstawa programowa z komentarzami*, t.8, www.awf.gda.pl/index.php?id=628&file=tl_files/wf/.../kat...
- *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*, http://www.colege.vel.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=43&Itemid=81
- *Regulamin praktyki pedagogicznej NKJO w Toruniu*, s.2, 158.75.129.10/pliki/4.doc
- *Regulamin praktyk pedagogicznych obowiązujący słuchaczy Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Suchej Beskidzkiej*, <http://www.nkjosucha.pl/regpraktyki.pdf>

- *Regulamin studenckich praktyk pedagogicznych Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie. Kierunek: pedagogika*, <http://www.wspim.pl/praktyki/regulamin-studenckich-praktyk-pedagogicznych--.doc>
- *Rewalidacyjne funkcje wychowania fizycznego dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim*,
www.zsp4zamosc.edu.pl/nowa/images/.../wf/niepelnosprawni.doc
- Rogóż-Bogucka B., Wszyńska A., *Program nauczania wychowania fizycznego dla uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym*,
<http://pg.zssopole.pl/programy/autorskie/wyszynskaboguckawf.pdf?phpMyAdmin=8036a2b54bc3eee253b9019687cd39eb>
- *Rozkład materiału realizowanego przez nauczycieli wychowania fizycznego. Numer dopuszczenia DKW-4014-68/99*, http://www.sp13rybnik.neostrada.pl/.../WYCHOWANIE_FIZYCZNE.doc
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej, z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników* (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2009 r.), <http://lex.pl/serwis/du/2009/0730.htm>
- *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*,
http://www.kul.pl/files/391/rozp_MEN_B2.pdf
- Rysiewicz J., *Regulamin praktyk pedagogicznych studentów Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w specjalności głównej (język angielski) i dodatkowej (WOS)*,
ifa.amu.edu.pl/.../Formularze_Praktyk_Pedagogicznych_w_IFA_%20UAM_jezyk_angielski_WOS.doc
- Sikorska A., *Orientacja przestrzenna i wychowanie fizyczne*, [w:] Jakubowski S. (red.), *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi*, Warszawa 2001,
ii3.ap.siedlce.pl/.../Jakubowski%20i%20inni%20Poradnik%20dydaktyczny.rtf

- Staszewski S., *Przedmiot: wychowanie fizyczne. Specyfika metodyczna z wychowania fizycznego dziewcząt*, Łowicz 2004,
www.szkola.net/.../download.php?...Specyfika...wychowania+fizycznego...
- *Sylwetka absolwenta*, <http://www.pwsz.raciborz.edu.pl/index.php/kierunki-i-specjalnosci-studiow/studia-licencjackie/wychowanie-fizyczne>
- Trendowicz M., *Czy WF w szkole może być atrakcyjny?*, <http://fitness.wp.pl/fitness/na-sportowo/go:2/art37,czy-wf-w-szkole-moze-byc-atrakcyjny.html>
- Twardowska B., Kiwak A., Pogoda I., *Program pracy z uczniem zdolnym i uczniem mającym trudności w nauce w Zespole Szkół Agrotechniczno-Ekonomicznych w WERYNI w roku szkolnym 2008/2009*, Werynia 2008, s. 4,
<http://zsawerynia.neostrada.pl/program%20pracy%20z%20u.pdf>
- Tywoniuk –Małysz A.J., Frołowicz T., *Podstawa programowa wychowania fizycznego 2004*, http://www.isp.org.pl/podstawa/podstawa_files/Wf.pdf
- Uberman A., *Wytyczne w sprawie praktyki pedagogicznej studentów Instytutu Filologii Angielskiej*,
http://www.univ.rzeszow.pl/wfil/ifa/praktyki/wytyczne_praktyk.pdf
- Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*,
www.21.edu.pl/ks/2/221.doc
- *Wychowanie fizyczne w nowej podstawie programowej*,
http://83.18.174.218/kursy/podstawa_wych.ppt
- Zarychta I., *Program: Obawy i lęki uczniów dotyczące przedmiotu wychowanie fizyczne oraz ich eliminacja*, http://www.sp17.plocman.pl/dokumenty/progr_obawy_i_leki_1.doc
- Żurek L., *Nowy model realizacji wychowania fizycznego*,
www.eduforum.pl/modules.php?name=Publikacje&d_op..
- Żurek R., *Moje spostrzeżenia na temat problematyki wychowania fizycznego w szkole*,
<http://www.sod.ids.czest.pl/publikacje2/11208/11208.pdf>